mei
2023

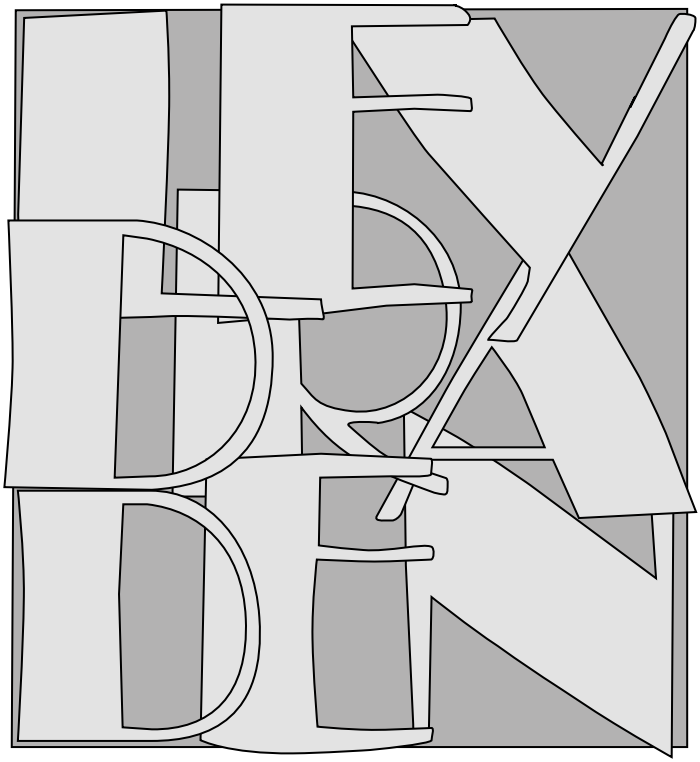

NUMMER 127

LITERAIRE KRING GOIRLE

Leydraden is een uitgave van de Literaire Kring Goirle

Redactie: Jan van Eijck, Ben Loonen, Berti Oprins

Redactie–adres: Bosscheweg 57-24, 5056 KA Berkel-Enschot
telefoon: 013–4683447
e-mail: jam.oprins@wxs.nl

Tekstverwerking, lay-out en typografie: Fons Smits

Ontwerp logo en omslag: Harrie Loots

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder
schriftelijke toestemming van de betrokken auteurs.
© 2023 Literaire Kring Goirle.

Nummer 127
ISSN 1381 – 5423
Editie mei 2023

Inhoud

Bij Leydraden 127 7

Ben Loonen
Literaire estafette 20 januari 2023 verrassend 8

Jan van Eijck
Pieter Waterdrinker in het Litérair Café: geen liefs uit Moskou 11

Ineke Broeckx
Momentopname van het item hieronder / Ondergrondse doorgang! 14

Kees Joosten
De doodzonde 15

Ben Loonen
Dnevnik (4) 17

Joannes Maas
W.G. Sebald: Gedoe met de titels en kaften van zijn boeken 20

Leonard Joosten
Klassieke talen 22

Kees Weltevrede
…..een grote hartstocht 24

Laetitia van den Heuvel
Beeld krijgt WeerWoord 29

Laetitia van den Heuvel
Of toch weer vliegen? 34

Kees Weltevrede
Een leegte vol gelijkvormigheid 36

Romain John van de Maele
Gedichten 39

Monica Boschman
Gedichten 43

Kees Hermis
Gedichten 46

Norbert de Vries
Gedichten 50

Kees Hermis
Haikurismen 52

Speelse Muze 55

BBB: Boeken van Ben en Berti 59

Peper & Zoutjes 63

Bio- en Bibliografische gegevens Leydraden 127 67

Mededelingen 69

Joost Minnaard
Persberichten 72

Bij Leydraden 127

Het is nog kil terwijl ik de laatste puntjes op de i zet in dit voorjaarsnummer. Maar gelukkig begint de natuur heel langzaamaan te ontwaken uit haar winterslaap.

Ook de auteurs voor Leydraden hebben intussen niet stilgezeten. Zoals altijd heb ik weer veel mooie en diverse teksten mogen ontvangen. De verslagen van de Literaire Estafette en het bezoek van Pieter Waterdrinker aan de LKG laten ons nog heerlijk nagenieten, 'De doodzonde' van Kees Joosten doet ons onder meer terugdenken aan die, voor mij in ieder geval, afschuwelijke biecht elke maand. Verder ontbreken de twee gevoelige stukjes natuurlijk niet en 'Beeld krijgt WeerWoord' gaat dit keer over de betekenis van geschilderde en gefotografeerde portretten. In de 3e brief aan Rinus van Kees Weltevrede lezen we over allerlei wederwaardigheden van de auteur ervan en de 'dagboekaantekeningen' in Dnevnik (4) zijn heftig. Bijzonder is 'Gedoe met de titels en kaften van zijn boeken' van W.G. Sebald. Daarnaast hebben veel verschillende dichters weer prachtige poëzie geschreven. En de Peper & Zoutjes en aanbevelingen voor door ons gelezen boeken zijn eveneens in deze Leydraden opgenomen.

Dankjewel allen die een bijdrage geleverd hebben aan Leydraden 127.

Veel leesplezier!

De redactie van Leydraden.

De deadline voor Leydraden 128 is 1 augustus 2023.

Ben Loonen

Literaire estafette 20 januari 2023 verrassend

Drie (vier) veelbelovende debutanten verzorgden een boeiende avond

Twas koud, twaren onbegaanbare wegen, dooiende sneeuwprut. Ik verwachtte een handjevol mensen, wat ik bij voorbaat al jammer vond voor de debutanten. Maar dat werd de eerste verrassing van de avond toen ik als laatste de kapel binnentrad en begroet werd door Michel Buitelaar. De kapel zat aardig vol. Oppervlakkige telling naderhand leerde me tussen 50 en 60 mensen onder wie nogal wat onbekende (dus nieuwe) gezichten. Veel ouden - wier middelnaam voorzichtigheid is - ontbraken. Harm Kolen fiedelde op de viool met ter ondersteuning een sound uit een tablet.

De avond was in handen van Buitelaar, dus Michel heette ons welkom en kondigde meteen al het optreden van Pieter Waterdrinker aan op 14 maart.

Toen kreeg Joost Minnaard de microfoon en schoof de eerste gast aan: Mark H. Schokmans met *Land van echo's*. Hij schreef een Spaans boek. We hoorden veel over de Spaanse Burgeroorlog en ik vroeg me af of ik daar nog veel over wilde horen. We leven met de Oekraïense oorlog. Maar gaande het interview merkte ik dat ik niet ten onrechte werd opgeroepen om bewondering te hebben voor dit werk, waar de auteur 14 jaar aan gewerkt had, de laatste twee jaar intensief. Hij wordt uitgegeven door Ambo, een gerenommeerde uitgever. Nee, hij kan niet leven van schrijven, dat kunnen er in Nederland maar weinig, dacht hij. Hij werkt o.a. voor Het Nederlands Kamerkoor.

Na een korte drank- en plaspauze nam Delila Dönmez de taak van Joost over: medewerker van Buitelaar, student Nederlandse taal en cultuur in Utrecht, een jonge vrouw op wie de redactie van Leydraden al enige tijd loert. Zij ging in gesprek met Hanan Faour met *schervenstad*. Twee debutanten tegenover elkaar. Hanan (25) komt uit Venray en Beiroet, haar moeder is Nederlandse, haar vader Libanees. Schrijven dat is wat ze altijd wilde. Ze dacht eerst dat je leert schrijven met een journalistieke opleiding, maar dat bleek (in haar geval) een misverstand. Creative writing, multimedia, AI, blog, Whatsapp, interactive writing: met Hanan tuimelde het Leydradenpubliek de moderne tijd in. Zij heeft de romanfiguren Nadim en Izaak gecreëerd, een tweeling, een verschijnsel waardoor zij als eenling (enigst kind) gefascineerd is.

Delila Dönmez in gesprek met Hanan Faour
[foto B. Loonen]

De schervenstad is Beiroet, waar dat schip in de haven ontplofte. Ze komt graag in Beiroet, in de stad van haar grootouders, elk jaar weer; ze leert Arabisch om de andere zijde van haar identiteit steviger te maken. In haar roman zitten diverse genres, proza uiteraard maar ook poëzie, mailtjes, appjes, én recepten voor druivenlimonade (Libanon) en een boterham met pindakaas (Nederland). Het recept voor een boterham met pindakaas wil ik t.z.t. wel eens onder ogen krijgen. De Geus geeft Faour uit. Hanan werkte 2 jaar aan haar roman. Ze is nog niet begonnen aan een nieuwe, ze kan nog geen afscheid nemen van Nadim en Izaak. Ze complimenteerde Delila met haar debuut, het publiek vond dat terecht: groot applaus.

In de pauze stormde ik op Hanan af om haar aan de tand te voelen over het 'dorpje' Venray waar zij – haast verliefd – nooit meer weg wilde. Bedoelde zij met dat dorpje inderdaad Venray of een van de vele zogenaamde kerkdorpen die rond Venray liggen (o.a. Leunen, het Veulen, Ysselsteyn, Oirlo, Oostrum, de Smakt, Merselo, Heide) en die voor welke gemeentelijke herindeling ook nooit zelfstandige gemeenten waren. In al die dorpen woont familie, het is het land van mijn voorouders, maar mijn ouders waren weggetrokken uit die geliefde streek zuidwaarts naar de verdoemde mijnen. Inderdaad, zij bedoelde Venray en zij vindt dat een dorpje.

Voor de derde debutant nam Joost weer zijn stoel in om te spreken met Gijs Wilbrink en zijn boek *De beesten*. Gijs had 8 jaar werk in het boek zitten, het wordt uitgegeven door Thomas Rap c.q. de Bezige Bij en verblijft al een poos in de top tien lijst van de beste verkochte boeken van *NRC*. *De beesten* is een familieroman met een spannend plot, de achtergrond is de Achterhoek, een niemandsland waar de misdaad ongestoord zijn gang kan gaan. Gijs begon met een muziekblog en beschreef 1500 liedjes à la Leo Blokhuis, totdat hij ontdekte dat hij liever schreef dan beschreef, het echte werk. Gaande het interview ging ik steeds meer denken aan Tommy Wieringa, en of Joost me dat hoorde denken weet ik niet, maar verdraaid: hij stelde Gijs de vraag of ie Tommy kent, c.q. waardeert. Ja zeker wel. Hij vertelde ons iets over zijn schrijversdiscipline. Van zijn heel jonge nakomeling had hij geleerd om om 6.00 uur op te staan. Inmiddels slaapt de erfgenaam door tot 7.30 uur, maar Gijs heeft 6.00 uur aangehouden om aan zijn werk te beginnen: anderhalf uur ongestoord schrijven, 200 woorden. Later schuren en aflakken, 200 woorden is een must. Als je dat consequent elke dag doet krijg je een boek. Boeiende gast, boeiende gasten allemaal, goed gekozen, ik was blij verrast. De opstelling is voor een literaire estafette wel eens gezelliger geweest, losser; nu zaten we in stijve rijen, de klasopstelling. Om 22.00 uur was het klaar. We glibberden naar huis, de dooiende sneeuwprut was weer hard gevroren, de weg spekglad. Echt weer voor thuisblijven met een boek in een verwarmde hoek.

Jan van Eijck

Pieter Waterdrinker in het Litérair café: geen liefs uit Moskou

Om met de deur in huis te vallen: zijn nieuwe boek – de vijftiende titel al – gaat *Huis en Haard* heten en komt over 1 maand uit, op 2 mei 2023. "t Is maar dat u het weet," zei Pieter. Hij begon ermee en eindigde deze avond met dezelfde boodschap. Ik begrijp het: het boek moet ook nog verkocht worden als het effe kan, nu hij uit Rusland is gevlucht en tijdelijk in Parijs onderdak heeft gevonden!
Pieter Waterdrinker is een praatjesmaker. Dat mag ook hoor. Hij loopt ook de hele avond hier in de kapel, met zijn bril op zijn voorhoofd (zie foto). Hij lijkt wel een piloot die onderweg effe uitrust…

Pieter Waterdrinker is geboren in Haarlem (1961) maar opgegroeid in Zandvoort in een hotelgezin. Hij heeft dus ook van jongs af aan geleerd mee te helpen, de handen uit de mouwen te steken en zo. Boeken lezen was daar niet bij, dat deed hij pas vanaf zijn 14 jaar. Hij heeft nu op dinsdag 14 maart 2023 in Goirle gekozen om zelf zijn levens- en beroepsverhaal te vertellen, en pas na 5 kwartier en een korte pauze, volgde er nog een kort interview met Joost Minnaard.

In zijn verhaal komen wel een aantal typische en interessante quotes naar voren, die ik toch graag met u wil delen! "Je hebt grosso modo twee soorten schrijvers," zo steekt hij van wal. "Je hebt de fantasieschrijvers en de autobiografen." Nu heb ik hier al vele schrijvers, jong en oud, langs zien komen bij ons literair café, maar bijna allemaal zijn het mixers. De kern is bijna altijd autobiografisch, maar bijna allemaal kleden ze het verhaal aan met een rijke fantasie. Dat is mijn ervaring: zij zijn bijna allemaal mixers!
Pieter vertelde uitgebreid het verhaal van Rusland, doorspekt met zijn ervaringen. Hij stipte wel even aan - alsof wij het nog niet wisten - dat Czaar Peter de Grote in de vroege 17^{e} eeuw nog in Amsterdam en Zaandam is geweest om er het vak van scheepsbouwer te leren.

"Rusland is een soort manisch-depressieve staat," zegt Pieter; "het gaat er op en af. De laatste decennia hebben de Russische steden een metamorfose ondergaan, zij veranderden van armoe en gebrek naar haast kapitalistische voorraden! Vooral onder Boris Jeltsin kon ineens alles… tot 1999. Poetin volgde hem op. Afijn, we weten allemaal goed genoeg het vervolg: het inpikken van de Krim, de MH17, de inval in Oekraïne etc. etc. Er zijn heel wat Russen die nu aan de antidepressiva zitten, om te beginnen zijn vrouw en haar vriendinnen," zo zei Pieter.
"Je kunt je als schrijver meer permitteren dan als nieuwscorrespondent," zegt hij.

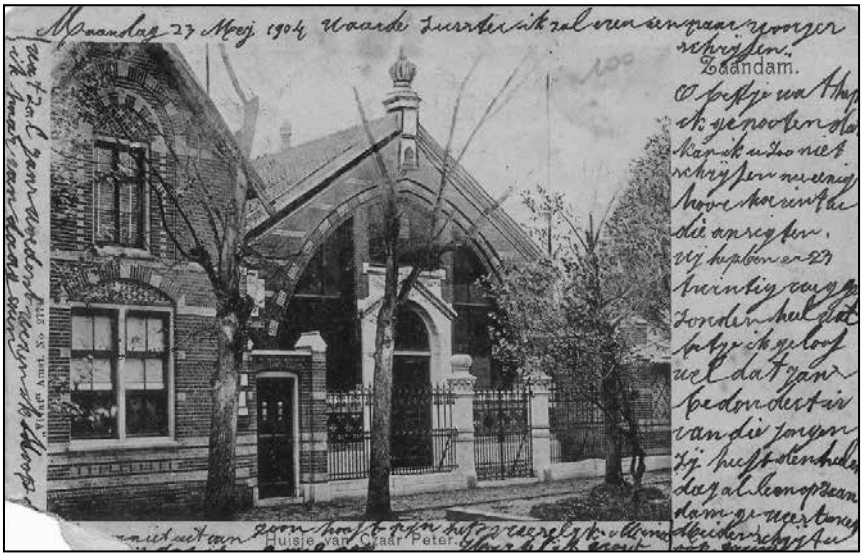

Het Csaar Peterhuisje in Zaandam, ansichtkaart mei 1904 [coll.J. van Eijck]

Pieter heeft beide paden bewandeld, dus weet waar hij het over heeft. O.a. met Olaf Koens – onze Midden-Oosten-correspondent van RTL Nieuws – heeft hij veel opgetrokken de laatste tijd.
Nog zo'n quote van Pieter: "Kunst verschijnt uit hoop of uit wanhoop; dat laatste is nu aan de orde in Rusland. En Rusland heeft een geschiedenis van jewelste: van Tsaren via Lenin en Stalin tot aan Poetin. Allemaal autocraten en/of oligarchen zoals nu. En telkens als men in Rusland denkt: "Zo, nu hebben we het gehad, dan begint het weer opnieuw." "Nee," zegt Pieter, "ze hebben daar de Verlichting en een echte revolutie als ommekeer niet meegemaakt. Dus elke keer begint het weer opnieuw." Er zal altijd een scheiding blijven bestaan tussen het West-Romeinse en het Oost-Romeinse Rijk, is zijn overtuiging!
Uit het interview na de pauze kwamen nog wat ervaringen bloot. Pieter Waterdrinker begint altijd aan een boek zonder te weten hoe het afloopt, het is voor hem geen invuloefening! "Nee, het verhaal loopt zoals het loopt," zegt hij. Hij leest zijn boeken ook nooit meer terug! "Der Appetit kommt beim Essen," zegt hij. "En schrijven is avontuurlijk," vindt Pieter. Hij permitteert zich ook een hoop. Men zegt wel van hem: "Hij liegt de waarheid," zegt hij met een big smile. Maar Pieter

Waterdrinker voelt zich meer een antiheld.
Het bleef de hele avond over Rusland gaan. Geen wonder natuurlijk, in deze tijd. "Je moet eigenlijk nog veel meer van de geschiedenis van Rusland weten, wil je Rusland begrijpen," zegt Pieter. Het viel hem overigens wel op – hij was zichtbaar verbaasd – dat bijna de helft van de ruim 100 man/vrouw in de zaal hier in Goirle al in Rusland was geweest. "Dat maakte hij niet vaak mee," zei hij!
Hij heeft het moeilijk met de broederoorlog van nu. Hij niet alleen, zei hij: "1 Miljoen Russen moeten al gevlucht zijn naar het buitenland; en 20.000 zitten er in gevangenschap. Je kunt ook in Rusland niet moedig zijn op dit moment." Ook Pieter zat eerst een half jaar opgesloten in Sint Petersburg, vooraleer hij met zijn Russische vrouw naar Nederland vluchtte, zijn huis in Sint Petersburg pardoes en nog ingericht achterlatend. Terug in Nederland werd hij opgevangen in Amsterdam en schreef er ***De Biecht aan mijn vrouw*** (2022) in een soort gastenverblijf van het Nederlands Letterenfonds aan het Spui aldaar, "met dank aan het fonds," zo zegt hij nu.
Het feit dat hij zo'n duidelijke disclaimer in al zijn boeken heeft staan, heeft een reden uit het verleden, antwoordt hij aan Joost. Hij is vaker hard aangevallen over smaad e.d., dat hij nu het zekere voor het onzekere neemt: elke gelijkenis van personages met lezers berust op toeval en is fictief, zo staat het in elk boek! Het is maar dat u het weet. En ohhh, nog even dit: zijn nieuwe boek, *Huis en haard,* waarvan hij vanmiddag de proefdruk nog aan het corrigeren was in de hotelkamer van Boutique Hotel Huize Stella alhier, dat boek komt op 2 mei a.s. uit, dat wist u toch?!

Pieter Waterdrinker signeert in Goirle
[foto J. van Eijck]

Momentopname van het item hieronder

Film *The Whale* illustreert noodlottig menselijk tekort op meesterlijke, maar uiterst pijnlijke wijze.
Onder de pontificale beeltenis van Koning Willem II, de grote voorvechter en liefhebber van onze stad uit de vorige eeuw, uitgebeeld in statie-uniform met een stoere degen aan zijn zijde, zijn meerdere mensen samengekomen in de 'lunchcorner' van bioscoop cinecitta uitgerust als een echt restaurant met zorgvuldige en zorgzame bediening en gemeubileerd met klassiek aandoend meubilair.
De film, die we vandaag aanschouwden, stond wel geheel in tegenstelling tot iedere verhevenheid, iedere kunstzinnige verfijning of niveau en iedere elegantie. De monsterachtig gezette hoofdrolspeler in de film *The Whale* heeft zijn hele leven op ongelooflijke en onvoorstelbare wijze geruïneerd en dit niet slechts door zijn eetverslaving. Hij ziet hier op zijn sterfbed op terug, omringd door de enkelen die hem gebleven zijn. Deze situatie leidt tot een uiterst pijnlijke strijd en conflicten die bij uitstek illustreren hoe het menselijk tekort enorm kan zegevieren in extreem noodlottige omstandigheden.

Ondergrondse doorgang!

In mijn door onschuld en argeloosheid getekende jeugdjaren; in de jaren waarin ik speelde met mijn gelijknamige vriendinnetje en waarin ik het lage schoolgebouw, gefabriceerd uit Zweeds hout bezocht waar de planken als de schubben van een vis overheen lagen, had ik met mijn rijke fantasie een vluchtweg voor ons beiden geschapen. Was het een vlucht voor de harde, meedogenloze handen van mama, waarmee ze me zo vaak alle hoeken van het huis liet zien?
Hoe het ook zij, het paradijs strekte zich volgens mijn fantasie uit onder onze grauwe volkswijk en onder de straten, onder de gebouwen van de school en van de kerk. En ik bracht mijn vriendinnetje aan haar verstand dat slechts de door ons uitgesproken formule 'ondergrondse doorgang!' voldoende was om ons te begeven in het magische gangenstelsel onder de stad waarin onze dwaaltochten geen einde zouden kennen.
Hoe anders was voor ons de harde alledaagse werkelijkheid!

Kees Joosten

De doodzonde

In de jaren vijftig en begin zestiger jaren was het zuiden van ons land nog behoorlijk rooms. Iedereen ging nog minstens één keer per week naar de kerk. Op zondag en menigeen ook op zondagmiddag naar het lof. Doordeweeks gingen vooral oudere mensen naar de vroege ochtendmis. De pastoor was nog een vooraanstaand persoon net als de burgemeester en de dokter. Als kind werd je op de lagere school al ingewijd in de catechismus. Eén keer in de week kwam meneer pastoor in de klas de leerlingen overhoren of ze dat boekje goed hadden gelezen. Daar ik in een klein dorp naar school moest en de pastoor te weinig misdienaars had, werd iedere jongen uit de derde klas opgeleid tot misdienaar. Elke week kreeg je een rooster zodat je kon zien op welke ochtend je de mis mocht dienen. Het spannends was dan wel, door gebrek aan een koster, dat je dan ook de zware kerkklokken mocht luiden. Hangend aan het klokkentouw werd je meters van de grond getild. Na het dienen van de mis, nadat je nog even met de andere misdienaar stiekem aan de miswijn had gelurkt, moest je op de fiets naar huis om te eten want voor het ontvangen van de hostie mocht je niets genuttigd hebben. Na thuis te hebben ontbeten moest je weer naar school.
Voor mij waren dat flinke afstanden want ik woonde in de bossen van Landgoed de Utrecht waar mijn vader jachtopziener was. We woonden zowat vijf kilometer van de kerk en school in Esbeek. Bij ons in de buurt op het landgoed woonden meer gezinnen met kinderen, en samen fietsten we naar school. De kinderen van de protestantse boeren die op het landgoed woonden, gingen naar een andere school en kerk. Met hen had je weinig contact. Het waren betere boeren dan de Brabantse boer maar behalve voor hen werken als kind-arbeider, waren er bijna geen vriendschappen met hen. Er woonden een paar katholieke vriendjes waarmee ik optrok en in de klas zaten ook een paar katholieke meisjes die op het landgoed woonden. Met één van die meiden fietste ik ook wel eens alleen naar huis.
Het was in de zomer van ’63. Ik was bijna elf. De rogge stond hoog. Mientje, zo zal ik haar maar noemen, was een jaar ouder dan ik en kwam uit een groot gezin. Daar hoorde ze natuurlijk het een en ander van haar oudere zussen. Vooral op het gebied van seksualiteit. Zoals nu in deze tijd op de basisschool in alle openheid over seks wordt gesproken, was dat in de zestiger jaren taboe. Ook bij ons thuis werd daar niet over gesproken. Het leven was rooms, om de drie maanden moest je gaan biechten en daar kreeg ik nu problemen mee! Op die warme dag in juli, de vakantie begon op 1 augustus, reed ik alleen met Mientje van school naar huis. We kletsten wat na over de lessen van de meester en ineens riep Mientje: “Zullen we eens gaan dekken?”

“Net als de paarden of de honden?” riep ik in alle onschuld terug. Ik had geen idee waar ze het over had als het ons betrof.
“Ja, kom maar, we slaan hier af,” riep de ervaren Mientje.
Voor ik er erg in had lagen we midden in het roggeveld. Ze trok haar jurk naar boven die ze met haar kin tegen haar keel vasthield en trok met twee handen haar onderbroekje naar beneden. Ik was stomverbaasd, zoiets had ik nog nooit gezien. Natuurlijk had ik wel eens doktertje gespeeld met mijn buurmeisjes die aan de rand van de Lage Mierdseweg woonden, maar dat spel werd gespeeld met kleren aan. Dit was toch wel even andere koek. We gingen liggen en speelden wat met elkaar. En meteen realiseerde ik me dat ik een doodzonde aan het begaan was. Ik was dan wel veel te jong om de echte daad te plegen maar in de catechismus was onkuisheid de derde hoofdzonde oftewel een doodzonde. Deze ‘actie’ viel zeker in deze laatste categorie naar mijn idee. Na het voelen en ontdekken, zij was duidelijk meer ervaren dan ik, fietsten we met rode wangen, stillekes naar huis. Op de terugweg kon ik maar aan één ding denken: hoe ga ik dit biechten!
Thuis kon ik uiteraard niets zeggen over wat ik had gedaan. Ook tegen mijn vriendjes sprak ik met geen woord over het voorval. De enige plek waar ik het op kón biechten was in de kerk. Bijna een jaar lang hield ik het voor me en dan duren 10 maanden extra lang voor een kind. Het kwelde me als ik naar bed moest, ik droomde ervan. Een doodzonde poets je niet zomaar weg.
Eindelijk was het bijna Pasen en een paar dagen daarvoor moest de hele klas biechten. Alle biechtbeurten daarvoor had ik nog steeds niet de moed gehad om het aan de pastoor te vertellen. Nu had ik besloten om het toch te doen, voor mijn gevoel de hel riskerend. Bibberend liep ik de biechtstoel binnen. Na een tijdje ging het gordijntje open. Voorzichtig begon ik de gebruikelijke lijst af te ratelen. Eigenlijk over zonden die je niet had gepleegd maar je moest toch wát zeggen. “Heb appeltjes gestolen en wel eens lelijke woorden gezegd tegen ons moeder. Ook heb ik de kat aan zijn staart getrokken… ennu… ik heb onkuisheid gepleegd.”
Vanuit het donker antwoordde een zware stem: “Drie weesgegroetjes en een onze vader.”
Het schuifje ging dicht. Beduusd wachtte ik op de komende vragen, uitleg of zelfs een donderpreek. Maar nee hoor, ik was ervan af. Bad snel nog een onze vader extra en ging opgelucht naar buiten.
De uitleg van ons moeder over de bloemetjes en de bijtjes kwam, als mosterd na de maaltijd, een maand of twee later.

Ben Loonen

Dnevnik (4)

23 februari 2023. In de nacht van 23 en 24 februari 2022 viel Rusland Oekraïne binnen, het is een jaar geleden. Ik pak mijn dagboek weer op. Tussen de laatste aantekening en deze was het 'war as usual'. *NRC* 22 februari 2023 kopt: 'Poetin vergroot nucleaire dreiging. Opschorting kernwapenverdrag'. Volgens NAVO-baas Stoltenberg is met het opschorten van het START-verdrag 'de complete architectuur van wapenbeheersing gesloopt'. Vladimir Vladimirovits Poetin heeft de volksvertegenwoordiging, de generaals, de hoge bestuurders een uur en vijftig minuten toegesproken. Hij noemde Oekraïne nauwelijks; de man weet telkens weer te verrassen. Grote lijn: de Westerse elite is gek geworden, Europa en de V.S. willen ons kapot maken, maar wij zijn onverslaanbaar. Hij had het vooral over de Russische economie die draait als een tierelier. Zijn toehoorders – regiefoutje – zaten erbij te gapen of hadden hun onleesbare karpatenkoppen uit de Sovjettijd weer opgezet. Michail Sjiskin (Moskou, 1961), een Russische schrijver die sinds 1995 in Zürich woont, probeert het Russische zwijgen te doorgronden. De oorlog is een jaar oud; taalgevoelige mensen hebben het woord verjaardag beproefd en afgewezen. Er is geen reden om feestelijke connotaties mee te laten klinken. Ik kijk uit naar de extra uitzending van Buitenhof meteen na Nieuwsuur met alle presentatoren en Twan Huijs in Kyiv waar teruggekeken wordt op dit verschrikkelijke jaar.

14 maart. Pieter Waterdrinker (Haarlem, 1961) in de kapel van CC Jan van Besouw. Een waterval aan woorden die door een gretig publiek werden opgenomen. Hij begon op 24 februari 2022 zijn eigen dagboek: hij en zijn vrouw vluchtten weg uit de Tsjaikovskistraat 44 in Sint-Petersburg waar zij zo'n 25 jaar woonden. Als ik hem goed begreep was de eerste roman die hij als adolescent las: *Pervaja lubov/Eerste liefde* (1860) van Ivan Toergenjev (1818 – 1883). Een dun boekje dat hij 'at random' uit de bibliotheek griste. Ik heb het zelf ook in de kast, tweetalig Russisch-Duits. Ik heb het in beide talen gelezen, het is prachtig. Je hebt geluk als dat je eersteling is. Pieter probeert Rusland te begrijpen, d.w.z. te verklaren waarom het zo anders is. Het is de doorwerking van 1054: scheiding tussen het West- en het Oost-Romeinse rijk (Rome en Constantinopel). Verder de eeuwenlange overheersing van de Rus door de Mongolen. Daarna eeuwen absolutisme van de tsaren. Daarna de dictatuur van de communisten. Poetin en zijn kongsi staan in een ononderbroken traditie. Er zal geen opstand komen, het zal altijd zo zijn in Rusland. Waarom? Omdat Rusland geen Verlichting heeft gekend, geen Reformatie, geen langzame groei naar democratie, geen scheiding

der machten, geen mensenrechten. Het volk is er om de leider te dienen. In het westen dient de leider het volk. We hoorden niets nieuws, maar het kwam er als in één waterval uit.

08 april. Het Westen levert inmiddels tanks die het verschil kunnen maken. Polen levert al gevechtsvliegtuigen, er wordt door de deskundigen van Clingendael gespeculeerd over wanneer en waar. Wanneer is Oekraïne sterk genoeg om aan te vallen, om het bezette gebied terug te veroveren? Waar zal het de aanval concentreren. Goed bewaarde militaire geheimen. Vergis ik me als Oekraïne niet meer dagelijks in de krant verschijnt? Heeft BBB de boze buitenwereld verdrongen? Dat is althans wel de analyse van Bas Heijne in de paaszaterdagkrant: 'Met het opeisen van het recht om gezien te worden, zo lijkt het, eist de ongeziene Nederlandse burger ook het recht op om, wanneer het gaat over wat buiten zijn wereld ligt, zijn ogen stijf dicht te knijpen. Ook die ontkenning zal niet houdbaar blijken, daar kun je op wachten, ook die illusie zal stuklopen op de muur van de harde werkelijkheid'.

Kiyv, Lviv, Charkiv. Het woordbeeld is gederussificeerd, het leidde tot een stapel ingezonden brieven van voor- en tegenstanders. Ik moet me ernstig beraden op het woord Dnevnik, het Russisch voor Dagboek, maar dat had u wel begrepen. In het Oekraïens is het Shchodennyk, letterlijk: alle dagen dagboek. Dat shcho kan er volgens mij wel af want een dagboek is iets van alle dagen, maar dat doe ik hier niet. Dennyk zou kunnen volstaan. Als er nog meer afleveringen nodig zijn wordt het Dennyk.

21 april. World Press Photo bekroont dit jaar een foto van een zwangere vrouw tijdens de belegering van Marioepol. De baby Miron (Vrede) kwam levenloos ter wereld, de 32-jarige moeder, Iryna, Kalinina, overleed een half uur later. De foto is van Evgeniy Maloletka (Berdjansk Oekraïne, 1987). Hij nam de foto terwijl Iryna uit een kraamkliniek wordt gedragen na een bombardement.

29 april. Tegen de deadline aan veeg ik een paar berichten bij elkaar van de laatste dagen. Sharon Dijksma (1971), burgemeester van Utrecht en vicevoorzitter van de VNG, is naar Oekraïne geweest om te praten over de wederopbouw van Marioepol. Op het stadhuis in Utrecht zijn twee Oekraïense ambtenaren bezig met de logistieke voorbereiding. Youp van 't Hek steekt enorm de draak met dit

gegeven: "kijk eens wat Nederland in Groningen zo al kan opbouwen!"
Xi Jinping heeft voor het eerst gebeld met Zelensky. De Chinese dictator wil vrede in de wereld. Zelensky heeft zich niet negatief uitgelaten over het gesprek. De raketaanvallen vanuit Rusland over heel Oekraïne twee dagen later was waarschijnlijk Poetins opgestoken middelvinger. Het wachten is op de Oekraïense tegenaanval, de herovering van de bezette gebieden. Alom wordt vermoed dat die ophanden is en dat ie slim zal zijn.

Joannes Maas

W.G. Sebald: Gedoe met de titels en kaften van zijn boeken

Melancholische dwaalwegen

Het eerste verhalenboek van Winfried Georg Sebald heette: *Schwindel, Gefühle.* Dat werd door Jos Valkengoed vertaald in *Melancholische dwaalwegen.* Op de kaft van de uitgave van Van Gennep in 1991 stond de hierboven getoonde afbeelding: *Cipressen* van Paul Signac. (Foto J. Maas, gemaakt in het Kröller Müller Museum) De uitgave van Van Gennep was nogal slordig geredigeerd en werd uit de handel genomen. De auteursrechten werden overgenomen door de Bezige Bij.

Het boek heet sinds 2008 in de hervertaling van Ria van Hengel voor de Bij: *Duizelingen.* De meervoudsvorm van *Schwindel* (Duizeling of duizeligheid) en dus zonder de gevoelens. Waarom?

Duizelingen

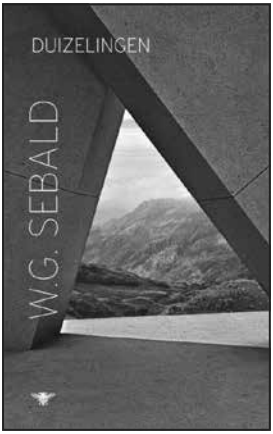

In november 2019 zijn de vier 'beste boeken' van Sebald opnieuw uitgegeven door de Bezige Bij met nieuwe omslagen van Moker Ontwerp. De afbeelding van *Duizelingen* staat hierboven.
Tja.
De boeken van Sebald die in 2001 verongelukte in de omgeving van Norwich (waar hij Duits doceerde) zijn alle doordrongen van een diepe melancholie, vooral in zijn allerbeste boek: *Austerlitz.* De vertalingen van Ria van Hengel zijn echt voortreffelijk en het drukwerk is onberispelijk. Maar dat gedoe met die omslagen en de vertaling van *Schwindel, Gefühle* niet. De Bezige Bij koos voor *Duizelingen.* Niet een titel die meteen doet denken aan melancholische verhalen. Anders gezegd: de eerste titel; *Melancholische dwaalwegen* past veel beter bij de inhoud. Van Gennep zette vlak boven de linker cipres de genreaanduiding:

roman. Maar het zijn vier afzonderlijke verhalen (o.a. over Kafka); een mix van feiten en fictie met kleine zwart-wit foto's die de melancholische thematiek nog sterker benadrukken. *Duizelingen* is geen goede titel, doet denken aan een psychische stoornis, maar vooruit. Erger is de geschiedenis met de omslagen. Van Gennep koos voor de naar links wuivende cipressen van Signac. Een mooi pointillistisch schilderij, maar niet direct een verbeelding van dwaalwegen.
Op de nieuwe omslagen van de Bij staan vier doorkijkjes tussen schuine betonnen pijlers. Waarom? Die bunkervisie is niet die van Sebald. Door de driehoek (boven) zie je in de verte een landschap (van de vorige druk van *Duizelingen*?). Alle gevoelens in de boeken van Sebald zijn echter intens; ze buigen mee als cipressen in de wind,

Vertigo

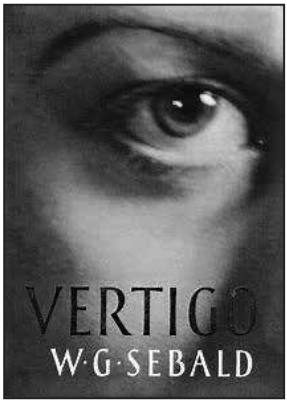

De nieuwe BB uitgave, de Engelse vertaling van *Schwindel* heet *Vertigo*. Niet alleen de titel, maar ook de kaft slaat nergens op.

Ik kocht *De Dwaalwegen* voor 2 euro in de ramsch. Behalve *duizeling* betekent *Schwindel* ook *zwendel.* De nieuwe kaften van Moker, het woord zegt het al, zijn een keiharde aanslag op de goede smaak. En waarom zijn die boeken zo duur? De schrijver heeft er niks meer aan.

In 2022 verscheen de biografie: *Speak Silence, In search of WGS* van Carole Angier. Bij Bloomsbury, 640 p.

Leonard Joosten

Klassieke talen

In de nadagen van de Koude Oorlog besloot de gemeenteraad van Goirle een bijdrage te leveren aan de vredesbeweging. Dat leidde tot het vriendschapsverdrag van Goirle met de Russische stad Krasnogorsk. In die gemeente ligt het Landgoed Archangelskoye, ooit eigendom van de schatrijke familie Yousoupov. Hoe rijk?
Zij was rijker dan de Tsaar van Rusland. Telgen van die familie hebben generaties lang gestudeerd aan de Universiteit van Leiden. Dat was geen probleem in die zin dat het onderwijs werd gegeven in het Latijn en onder elkaar spraken de studenten Frans, de taal die in de betere kringen werd gesproken in heel Europa. Kennis van het Latijn was eeuwenlang voorwaarde voor het volgen van wetenschappelijk onderwijs. Dat leerde men op de Latijnse school, de voorloper van het gymnasium. Die opleiding was tot aan de invoering van de Mammoetwet in 1968 ook geen middelbaar maar voorbereidend hoger onderwijs. Het eindexamen werd afgenomen door hoogleraren. Op het diploma stond niet 'geslaagd' maar 'toegelaten'. Namelijk toegelaten tot het wetenschappelijk onderwijs. De komst van de HBS in de 19e eeuw had feitelijk al een einde gemaakt aan de bevoorrechte positie van het gymnasium, want wetenschappelijk onderwijs werd weldra alleen in de volkstaal gegeven. Toch was voor universitaire opleidingen in de letteren en de rechten een gymnasiale opleiding nog verplicht tot aan de invoering van de Mammoetwet in 1968.
Maar intussen is kennis van de klassieke talen nog alleen vereist als vooropleiding voor de studie van die talen zelf. Het atheneum geeft vrijwel dezelfde rechten.
Dat alles heeft de belangstelling voor studie van de oude talen enorm doen afnemen. De opleiding kan in scholengemeenschappen/lycea de concurrentie met het atheneum moeilijk aan. De belangstelling voor de opleiding leraar klassieken is zo afgenomen dat sommige universiteiten die opleiding hebben gesloten. Maar tegelijk doet zich een ander verschijnsel voor. De renommee van het gymnasium als neusje van de zalm in het Nederlandse onderwijs is nog in brede kring blijven bestaan. Dat blijkt uit de grote aantallen leerlingen die toestromen naar de zogenaamde categoriale gymnasia. Zij leiden vrijwel overal een bloeiend bestaan. Hoe dat komt? Veel ouders hebben die voorkeur, omdat op het categoriale gymnasium de concurrentie van het atheneum ontbreekt en de leerlingen 'in de fuik zitten'. Het is immers een grote stap van school te verwisselen. Of is er wellicht ook iets anders aan de hand? Het gymnasium biedt onderwijs in een speciale onderwijskundige setting. Dat vormt leerlingen op een eigen manier en dat merkt ook elke leraar die daar lesgeeft.
Zou het dan toch waar zijn dat de uilen van Pallas Athene neerstrijken op de tin-

nen van de Latijnse scholen om de cultus van de aloude cultuur in deze boreale landen te doen overleven? Dan krijgen die van het Mill Hill nog eens spijt van hun besluit ermee op te houden.

Kees Weltevrede

…een grote hartstocht…
zeven brieven aan Rinus Verhoeven
tijdens zijn wereldreis op de fiets van Wijk en Aalburg naar Singapore
in het jaar 2001

3. Deel 1[1] Riel, juli 2001

Beste Rinus,
Hier in Holland is de glans alweer van de tuin. De gewassen zijn op z'n zomers, nog wel groen en fris, maar ze missen 's levens felheid', de lente is voorbij. Gingen er gisteren nog vleugen van Gorters Mei door de tuin, waaiden de geuren van seringen en jasmijn je aan, vandaag is het 'ziet, hoe langs mijn venster nog, met rasch gerucht, een enkele, al te late vogel vliedt'. Het stemt weemoedig. Ocherme, ik: kleine romanticus... De koekoek heeft zijn roep al gestaakt, want hij weet dat van de nesten die nu nog moeten gaan uitvliegen geen 10 procent het volle leven haalt. Toch laten de veugelkes zich nog flink horen. Het is alsof ze tegen hun jongen willen zeggen: Hoor, luister goed, zo doe je dat, zo baken je al vogelend je territorium af en zorg dat het van jou blijft. En elk op zijne wijs natuurlijk. Vooral 's morgens is het een ware kakofonie, alsof een symfonieorkest aan het stemmen is voor een grootse ouverture. Meestal zet de merel in. Om 3 uur in de vroegte. En dan begint het gekwetter, gepiep, getierelier, gefluit, gesnetter en gesnater, gekir en gekoer, getjilp, gekras, gepreludeer, gekweel, gekrijs, gehakketak (specht), geswupel en geswiepel, gekneuter en geknoeter.
Ik hou me in het leven -zoals bekend- maar vast aan de sterfbedwoorden van de grote Vlaming die prevelde: "ik hoorde zo gèère de veugelkes schuifelen…," maar Ankie zegt tegenwoordig: "Geef me een buks, dan schiet ik ze allemaal in ene met de pootjes omhoog…," want al dat gekrijs en gekras vormt een voortdurende bedreiging voor haar nachtrust. Ze is in de overgang, zoals je weet, maar wat de vogeltjes niet weten, is dat vrouwen dan vreemde gedachten en rare emoties krijgen die in wankel evenwicht staan met de natuur der dingen. Kennen mannen ook een overgang? Ik denk het wel, al zijn de verschijnselen anders, minder fel wellicht en minder abrupt. Opvliegers, stemmingswisselingen, apathie, seksuele en andere remmingen, buien zal ik maar zeggen, Himmelhoch jauchzend en zum Tode betrübt, het hoort er allemaal bij, als je de medische encyclopedie mag geloven, zowel bij vrouwen als bij mannen. Ik voor mij ben nog niet in de 'Sofocles-fase', die Plato meer dan 2300 jaar geleden in een dialoog (*Politeia*, p. 9, vertaling Gerard Koolschijn) tussen Cefalus en Socrates zo treffend beschrijft. Ik citeer:

"Hoe staat het eigenlijk met uw potentie, Sofocles? Bent u nog tot iets in staat?" "Meneer," was zijn reactie: "U weet niet wat u zegt. Ik dank de hemel dat ik daarvan ben

[1] Deel 2 zal verschijnen in Leydraden 128.

verlost. Het is of ik aan een dolle, beestachtige dictator ben ontkomen."

Zo ver is het dus met mij nog niet. Zestig, op de drempel van de ouderdom, de laatste levensfase, ben ik nog tot wel iets in staat. Maar lang niet meer zoals vroeger. Tussen de oren nog wel. Temperament genoeg. Potentie vol op. Libido te over. Maar functioneel-fysiek laat mijn kunnen toch te wensen over. Volgens Ankie komt het door mijn medicijnen, en daar hou ik het dan maar op.
Hoe is het trouwens met jouw potentie vriend-in-den-vreemde. Ik vraag het je omdat ik inderdaad bijna zestig ben en mezelf graag spiegel aan anderen, die jonger zijn dan ik. En als ze dan ook nog een zeer vitale indruk maken, kan het zijn dat ik me aan zulke lieden kan optrekken, zelfs zodanig dat er rare gedachten in mij opwellen over fietsen-in-den-vreemde, naar Turnhout of zo…

Het wordt een bescheiden feest, mijn zestigste. Maar aanstaande donderdag, de eenentwintigste is het dan toch zover. Ik houd alleen een koffie- of thee uurtje en met de kinderen gaan we de zaterdag daarop naar mijn geboortevlek die daar ligt aan de rand van West-Europa, vlakbij de Noordzee. En zo wil ik het, eenvoudig en klein.

Zoals Marius Bauer, jij…immer oostwaarts…

Het is in deze contreien tegenwoordig de gewoonte om eenvoudige gebeurtenissen uitbundig te vieren. Samen honderd: een feest. Nieuwe vriendin: een feest. Andere baan: een feest. Zo gingen laatst Tymen en Tonny trouwen. Tonny is iemand van mijn kunstclubje. Voor beiden de zoveelste relatie. Dan denk je: die doen dat in eenvoud en stilte. De wijsheid is hun raadgever. Maar nee. Een groot feest meneer. Er werd het een en ander in stelling gebracht. Een kolossale partytent werd in de achtertuin opgezet, compleet met mobiele toiletten, er was video, er was een feestcommissie, een e-mailadres, een band, een theatergroep, er was cabaret, fanfare, een disc-jockey met zoveel megawatt boxen en housemuziek, funk, hardcore of hoe die godvergeten herrie allemaal moge heten (te eten was er niet, en te drinken nauwelijks… daarover straks meer)… en ik had in mijn onnozelheid een prozagedicht in mekaar geflanst waardoor, na lezing, je de tranen over de wangen liepen. Tenminste, dat was de bedoeling. Het ging zo:

als twee mensen ooit
eindelijk na zoveel jaar
elkaar ontmoeten
en die ontmoeting groeit uit
tot een verliefdheid…

als twee mensen een weg
vinden naar een gehechtheid en
die gehechtheid leidt tot een verbintenis
die echt heet…

dan kan het niet anders
of in hun beider leven moet zich
het kleine wonder voltrokken hebben

allebei verleden opgedaan
allebei door schade en schande heen
staande gebleven in noodweer en storm
allebei het leven door zich heen voelen stromen
en het bestaan geleefd en naar de hand gezet
en allebei ondanks alles dankzij alles
betrokken gebleven op de ander
het andere, dichtbij en veraf…

dan kan het niet anders
of in jullie beider leven moet
iets groots gebeurd zijn:
het grote wonder van jullie leven
het grote wonder van jullie liefde

zo'n wonder moet je delen
moet je koesteren en laten koesteren
gisteren was gisteren
maar vandaag is het mei
en dat blijft het: morgen en altijd…

Is dat mooi of niet? Als dat geen rijpe vrucht is van eenzaam voor de computer zitten en staren naar het scherm totdat er iets begint te borrelen… Dat dacht ik ook.
Ik geef toe, ik lijk wel een dominee. En mijn poëzie is tegenwoordig een flauw aftreksel van wat eigenlijk schrijnende romantiek moet zijn. Maar goed.
Ik heb het toch mooi niet voorgedragen, want de sfeer was er niet naar en de hete tranen hoefden dus niet. De mensen die trouwden waren (en zijn nog steeds) late vijftigers, door het leven gevormd zou je dus zeggen, van levenswijsheid voorzien. Mooi niet dus. Gewoon een pueriel kabaalfeest. Het hoeft niet mooi te zijn, als het maar hard is. En ik dacht nog: ik eet thuis niet te veel, dan kan ik daar wat lekkers nemen, iets van exquis-oosters-fruit bijvoorbeeld, of verse Hollande kersen met verse Hollandse slagroom, daar ben ik gek op, of iets van een lekker sterk drankje, een specialité de la maison. Een echte fijnproever ben ik niet, maar ik proef nog wel wat lekker is. Nou, er was dus bier, en daar kon je een half uur voor in de rij gaan staan, en er waren eigengemaakte taarten, je weet wel die dingen waarvan de zijkanten eigenhandig met hagelslag geplet zijn en waarop klodders crème of opgeklopte margarine onhandig eigenhandig gedrapeerd zijn, waarop een kers-uit-blik gedrukt is waarin je de pit nog kan zien zitten.
We zijn er zegge en schrijve (Ankie was er ook bij en we waren speciaal het weekend ervoor thuisgebleven, hadden in het zachte zand van Knokke kunnen genieten van de ondergaande zon, maar nee we moesten zo nodig naar een feest…) we zijn er zegge en schrijven een half uur geweest. Met een stijve nek, een zere rug, een lege maag en een doffe dreun in onze kop zijn we huiswaarts gekeerd. Eenmaal thuis heb ik nederig aan de Aldi geofferd, eenvoudige Roussillon van

vijf-en-een-halve gulden per fles. Nou, zo'n fles is gauw leeg, zeker als je elders op een droogje gezeten hebt. En ik dacht daarna nog even -zie boven- na vijf glazen: zouden zij het nog net zo goed kunnen als ik…? Maar daar kreeg ik gelukkig geen antwoord op.

Laetitia van den Heuvel

Beeld krijgt WeerWoord

RIMPELIG GLAD

Geschilderde en gefotografeerde portretten leiden tot een dubbelwandige vraag: Wat heeft de kunstenaar willen laten zien; kennen we nu de geportretteerde? De waardering van portretten hangt in ruime mate samen met de antwoorden op de vraag hierboven. Al zou je alleen de recensies lezen over de portretten van Johannes Vermeer; je ervaart hoe de overtuigingen mijlenver uitwaaieren. Wie is de jonge vrouw die hij portretteerde? Zijn vrouw, zijn dochter, een bekende, zijn minnares?

De waarde van het geschilderde portret wordt doorgaans niet in de eerst plaats gemeten aan de schilderkunstige elementen die het uitstraalt. Het lijkt er eerder op, dat de herkenbaarheid van het gelaat een belangrijkere rol speelt dan opbouw, kleurgebruik, stijl, verfstreken en dergelijke.
Er komt nog een belangrijke dimensie aan te pas. Heeft het portret naast de rechtstreekse herkenbaarheid een boodschap of een specifieke gedachte die in hem of haar leefde, een wereldbeeld aan de beschouwer mee te delen? Een bruggetje naar het kunstgenre *fotoportret* door Stephan Vanfleteren.

Fotografen hanteren vaak als uitgangspunt 'Ik wil een verhaal vertellen'. Met enkele voorbeelden zal ik hierna illustreren, wat we bij het kijken naar portretfoto's van Stephan Vanfleteren kunnen ervaren en hoe dat onze appreciatie stuurt.
Tijdens een uitzending van het nachtelijke radio-interview via NPO 1 *Nooit meer slapen* was Stephan Vanfleteren onlangs de gast. Hij legde uit, dat hij een sterke voorkeur heeft voor zwart-wit fotografie, omdat hij er 'onomwonden, eerlijk en bloot in kan vastleggen, hoe bijzonder het voor hem als kunstenaar voelt de persoon in kwestie te portretteren en de context van diens leven in beeld te brengen'.

Welk verhaal vertelt Stephan Vanfleteren? Vijf recente portretfoto's door hem gemaakt laten zien, hoe hij de gefotografeerde personen heeft vastgelegd; de fotograaf nadert met zijn lens tot praktisch tegen de huid van de geportretteerden. Ieder van hen is in een zware levensfase terechtgekomen.
Is die periode nog steeds gaande, of al voorbij? Waar zit de inbreng van de kunstenaar? Waarschijnlijk is de bedoelde fase nog steeds reëel; hun gelaat is in er elk geval duidelijk door getekend.

Hoe doet Vanfleteren dat? Allereerst: elk portret van zijn hand is een close-up. Elke plooi in de huid staat gebeiteld, met elke lijn worden de events van zijn of haar levens opgeroepen zonder poging om aantrekkelijk over te komen. Het afgebeelde leven verloopt niet gladjes, het leven is niet glad.

Zelden toont de fotograaf ledematen in het genre portretfotografie. Essentieel voor hem zijn de blik en de gestolde uitstraling van huid en haar, de stand van het hoofd. De lichaamshouding als facet vertolkt in dit genre in mindere mate een eigen beeldtaal. De kleding is steevast donker van toon tot zwart, onopvallend, hooguit zien we een bescheiden decoratie die zich voegt aan het duistere decor.

Koen Haegens (VK 21.04.23).
Het jongste portret van de hand van Stephan Vanfleteren*: Koen Haegens.*
De veertiger, sinds kort in dienst van *de Groene Amsterdammer* scheerde een paar jaar geleden vlak langs de dood. Hij overwon zijn ziekte.
Sindsdien beschouwt hij het levenspad op zichzelf als het belangrijkste wat je kan beleven. Dat inzicht kwam pas met de jaren, na zijn herstel.
Haegens oogt op deze foto wetend en vragend tegelijk, kijkt de beschouwer vol aan, doet geen poging in het gevlei te komen. Misschien, -dat is interpretatie- laat de pols met de losse knuist het volgende zien: Haegens staat toe, dat van Vanfleteren hem nadenkend vastlegt, of liever, peinzend, leunend op zijn elleboog.
We weten uit de context (krantenartikel) dat de publicist vastbesloten is zijn leven bewust vorm te geven met de hulp van zijn ultieme tool, zijn met overtuiging gekozen levensdiscipline.

Mirjam Willemsen (VK 17.03.2023).
Wanneer je als lezer geen informatie over de context hebt, verkeer je in een andere positie dan degene, die van tevoren van het indringende krantenportret van Fokke Obbema heeft kennisgenomen.
Mij viel het portret al op voordat ik het artikel had gelezen. Het is in feite een 'relaas'. De auteur zou het 'een beknopt verhaal' kunnen noemen, dat de levensloop van een vrouw onder woorden brengt. Zij is een arts die onder velen in ons land gekend wordt. Mirjam Willemsen is al jaren als huisarts werkzaam in een achterstandswijk, wanneer zij zelf de diagnose kanker krijgt. Fokke Obbema heeft haar twee jaar gevolgd en in het portret beschrijft hij de schrikreacties, de onzekerheden en de twijfels die centraal staan, maar ook haar wil om te overleven.

Het hoofd is licht naar links gedraaid, door de schaduwwerking boetseert de fotograaf haar gezicht. Haar kapsel is, donkerbruin en doodeenvoudig, ze draagt nauwelijks zichtbare make-up en werd vanaf een laag camerastandpunt gefotografeerd. Daarom moet je een beetje omhoogkijken. De afmeting van de plaat neemt het grootste deel van de krantenpagina in beslag. De indruk die je krijgt door de bijna 'onbereikbare' blik en de gesloten mond duidt op een persoon die als het ware 'achter de coulissen' heeft gekeken en noodgedwongen heeft moeten leren omgaan met de nabije eigen dood.

Henny Vrienten (1948-2022) (VK 26.03.2022).
De 'Koning van de Nederpop' overleed medio maart 2022. Stephan Vanfleteren maakte een verstild beeld van hem, een portret ten voeten uit; de lange figuur suggereert door zijn lichaamshouding op de plaats rust. De lage camerapositie onderstreept die uitstraling.
Zijn onafscheidelijke gitaar staat naast hem, een fiere kameraad. De rechterhand zit op zijn gemakje verscholen in de zak van zijn colbertjasje, de linkerarm hangt losjes naar beneden, hij zet zijn blote voeten gekruist op de vloer. Hij gaat blijkbaar niet

iets zeggen. Hij lijkt niet eens aan iets specials te denken, buigt alleen zijn hoofd iets naar opzij en kijkt. Stephan Vanfleteren heeft voor hem de tijd 'even' stilgezet. Er is geen actie aanstaande, alleen rust die vertaald wordt door een voor zich uit starende blik en rond de mond een beginnend lachje.

Raymond Thiry, acteur (VK Magazine 28.01.2023).
Je zou de baard van de acteur gewoon kunnen aanraken, de stoppels springen van het blad, grote groeven over zijn hele gezicht. Een terughoudende, nogal stugge lichaamshouding. De halftoegeknepen oogleden zijn vermoedelijk lichtgroen en ogen doorschijnend boven het vlassige gemillimeterde haar, bruingrijs zo te zien.

De mond doet veronderstellen, dat Raymond Thiry, hoewel een begenadigd acteur, niet erg tevreden is over zijn leven. Hij blikt wantrouwig naar onbestemde verten: geen spatje verwondering of vreugde straalt hij uit. Met een likje balsem zou hij lief voor zichzelf kunnen zorgen en het zou zijn dunne lippen goeddoen, dunkt mij.

Michel van de Stadt (29)*).*
Medisch gezien zijn Michels dagen kort bemeten, is hem verteld.
Na de eerste schok heeft hij rap beslist dingen te gaan doen, die de omving en de maatschappij deugd doen. Veelzeggend is, dat het artikel van Fokke Obbema getiteld is*: Stervelling. (VK 11.11.2022).*
Ik las de tekst voordat de foto me opviel en kwam tot het inzicht, dat Stephan Vanfleteren de mindset van Michel van de Stadt perfect heeft geschoten. "Ik ben vooral bezig met de dood in het licht van hoe ik wil worden herinnerd; als een goed persoon, iemand die er voor anderen is, een luisterend oor waar mogelijk, idealistisch, iemand, die met een lach op zijn gezicht de moeilijkste gevechten aangaat."

Schaduwen omspelen een gladde, kalende schedel, frontaal belicht boven een

hoog voorhoofd, dat nog vrijwel rimpelloos is. Donkere, open kijkers, met een uitdrukking die fraai in lijn is met de vastberaden manier waarop hij de lippen gesloten houdt. Een mild snorretje in een kleine boog boven de lippen, donzige baardgroei. Een man die de horizon in de gaten houdt.
Deze man straalt de nodige levenservaring uit, maar er is geen spoor van agressie, moedeloosheid of boosheid, ondanks het dreigende lot dat hem wacht. Stephan Vanfleteren heeft Michels gelaat geknipt zonder ook maar een lijntje of kreukel in de huid. Gaaf, jeugdig, mooi.
De zeggingskracht is er niet minder om; hij moet gedacht hebben; minder is meer.

Een terugblik op de teksten maakt duidelijk, dat de interviews/portretten stuk voor stuk indringend zijn geschreven. De lezer wordt er uitstekend in geïnformeerd over de figuren, tegen de achtergrond van de vitale periode die ze in hun leven hebben meegemaakt of nog steeds doormaken.

Stephan Vanfleterens portretten zijn trefzekere composities*. Zijn keuze voor zwart-wit leidt tot eindeloze schakeringen in toon en verhaal. Hij heeft zeker ook een zekere vertrouwensband opgebouwd met degenen die voor hem poseerden. Ieder van hen heeft goedgevonden, dat Stefan hen met zijn camera heel dicht nabijkwam.
We zien doorleefde gevoelens, of, als u wilt, doorvoelde levens, gepresenteerd door een tovenaar, die de gave bezit van elke foto tastbare poëzie te maken.

***

* Geregeld wordt het werk van Stephan Vanfleteren geëxposeerd in binnen- en buitenland. Hij stelt een brede waaier van genres ten toon, bijvoorbeeld: Dagboek van een fotograaf, Leven in de periode van corona, Landschappen, Kinderen en volwassenen, Gebeurtenissen in de maatschappij, enzovoort.

(俳句 *Haiku voor Ron*

Of toch weer vliegen?
Ron

Twee geestverwanten
verliefd aaneen geklikt
lief en lust gedeeld
*

Als ik ademloos
je grappige lachjes proef
adem jij voor twee
*

Je kuste me, vaak
streelde me op huid en haar
mijn trui weet het nog
*

Je zei: éentje nu:
straks ga ik je bedelven
onder honderden
*

Als jonge hinden
huppelden we naar levenslang
lang werd ultrakort
*

Vanavond kwam je
om ons kompas te richten:
punt en horizon
*

Je hart weigerde;
nu snijdt het, schuurt, bonkt en scheurt
slijpt mijn lijf tot gruis
*

Nooit meer lopen we
ooit, Lion King hand in hand
je valt de tijd stokt

Ron, mijn Lion King
in 't diepst van mijn gedachten
lief waar ben je nou ?
*

Intens en hevig
leefden we een groot cadeau
duurde veel te kort
*

Adieu lief snik ik,
al die vlinders in je buik
kriebelden voor mij.

Laetitia
Lente 2023

Kees Weltevrede

Een leegte vol gelijkvormigheid

Gedichten bij schilderijen van Edward Hopper[2]

5. Nachtbrakers

hoe duister blijft onze binnenkant
al pratend achter glas in het valse neonlicht

voor iedereen waarneembaar
weerkaatst onze buitenkant
de leegte van de nacht
wij keuvelen de ellende van alledag
naar buiten waar niemand luistert
waar alleen het niets resoneert

niemand komt hier langs
om ons mee te nemen naar
een smeulend haardvuur

wie hier langskomt
komt alleen om zichzelf
te zien verdwijnen in de ruit

[2] Zie voor de Inleiding bij deze bundel Leydraden 126, p. 52-53.

6. Zitcoupé

tot elkaar veroordeeld
is ieder voor zich op weg
naar het einde van dit bestaan
wat houdt ons gaande
welke beginsel drijft ons
naar het eindsignaal en
met welk doel

van de buitenwereld verkleinen
we de verten tot ramen vol
niemandsland

de monotone cadans blijft voelbaar
tot diep in de onderbuik
en als je geluk hebt
koestert wit licht even je gedachten

met z'n hoevelen zijn we
denk je

met z'n hoevelen laten we ons
onder het verglijden
van vergezichten
wegvoeren naar het einde
van elk nieuw begin

de tijd maakt van ons passanten
blijvend op weg van het eerste
naar het laatste eindstation

Romain John van de Maele

Gedichten

Alleen een muildier verzet zich

Ze ruikt heel erg naar de armoede van een volk
dat in een streek woont waar pogroms volksvermaak zijn.
Alleen een muildier verzet zich als het een kar
met de inboedel van een oude vrouw moet trekken.
Een meisje met lange vlechten en een uitgerafeld
springtouw, dat ze van grootmoeder heeft gekregen,
kijkt verlegen terwijl in de verte de eerste polka
van een waanzinnig schuimende avond weerklinkt.

Het leven der anderen

Met verbaasde blikken
en trage gebaren makend,
kijken enkele toeristen
naar de Brug der Eenheid.

Andere ogen, aan de andere kant,
speuren de waterlijn af.
De Brug der Eenheid is 'gesperrt.'

Prikkeldraad en muren
als slingerende slangen
houden de groene enclave
in een wurggreep.

Anaconda's bedreigen Berlijn,
een oude stad die siddert
in een dodelijke omhelzing.

De verdwaalde bezoekers
fotograferen een oase
in een gevierendeelde stad.
Dit kan niet verbeterd worden.

Nu kunnen ze zelf een mantra
aanheffen, maar ze zijn gehaast.
Unter den Linden is al een tafel gedekt.

Voorjaarsdromen

Op één mei zonden de goden
al hun apostelen en engelen
uit om de rustdag glans te geven.

Het was een overbodig gebaar,
en de mannen pootten
zonder twijfel, zoals ieder jaar,
aardappelen.

Ze scheidden duivers
en duivinnen om daarna,
zonder bazuinen maar met wimpels,
de overwinning van het leven
te vieren. Heel even
de zege van het proletariaat
en de bevestiging van de welvaartstaat.
Of iets dat daar op geleek in hun
omfloerste voorjaarsdromen.

Ik was maar een goochelaar

Dat ik ooit over het water liep,
is een herinnering, warm ingeduffeld
zoals oude heren die tevergeefs
en nog bevend op een parade wachten.

De vlaggen zijn gestreken en de doden
zijn geteld, namen en nummers
in het beduimelde boek van het vagevuur,
want de weg naar de beloofde hemel is lang.

De klaproos in mijn natte revers is al
verwelkt en herinnert aan de pijn
die niet mijn deel was. Ik was maar
een goochelaar die zichzelf deed verdwijnen.

Monica Boschman

Gedichten[3]

Verspreidingsgebied

Het veld is van konijnen
een ree valt samen met de rand

van schemer. De dag brengt
buizerds en een wissel

van windrichting. Blaas maar
waar ik neerkom zal ik bloeien.

[3] Uit de bundel *Vindersloon*, verschijnt in juni 2023.

Vogelmens

Als je goed kijkt zie je ze soms
op pleinen of in winkelstraten:
een vrouw met vleugels, een man
met snavel of een kind met veren.

Vogelachtig verloren lopen ze
tot ze uren later opgaan in het bos.
Daar vind ik vaak een verse afdruk
van een schoen, een teken van vertrek.

Eén keer vond ik een spoor van vogelpoten
een verenmeisje was net opgestegen.
Ik keek omhoog, zag haar verdwijnen
in het zilver van berkenbos.

Kijk

Er zijn er met het hoofd omhoog, de ogen gericht
op boven. Ze hadden best libellen willen zijn
die - met hoogzomerse luchtigheid - opstijgen
uit het armzalige en nergens meer neerkomen.
In de nacht wanen ze zich zon onder gordelsterren.

Er zijn er met het hoofd recht. Ze leven op ooghoogte
daar waar ze bij kunnen. Ze oogsten van lage takken.
Wortels en kruinen blijven buiten beeld. Soms gaan ze
door hun knieën om wie gestruikeld is op te rapen
weer binnen het bereik te halen van ogenblikken.

Er zijn er met het hoofd naar beneden, hun nekbotjes
nemen een gebogen vorm aan, de blik volgt. Zij weten
madelieven tussen gras, zijn doorgronders van
de schepping onder hen. Ze dromen van opkijken
maar wormen en zwaartekracht houden hen tegen.

Er zijn er die voortdurend omkijken. Er zijn er
met het hoofd ver voor het lichaam uit.
Er zijn er meer, ze lopen samen op, raken aan,
temmen elkaar, laten los en gaan weer door
kijken verbaasd wanneer ze botsen.

Kees Hermis

Gedichten

De inslag

Het water verbrand
de lucht dichtgeslagen
een scheur in de tijd

en wij elkaar nabij en samen
om de geliefde dode heen

in onze ogen het kan niet
het mag niet, het hoort niet
nog niet

de metalen stilte die hoorbaar is
door het verdomde gebrom van een vlieg
hoog in het raam van de aula

er zwijgt onbegrip langs de muren
machteloosheid die woede oproept

het schroeiende gevoel
dat steeds weer vraagt
en wij nou

op houten benen lopen we in
vals licht door het windstille buiten

het antwoord op waarom is
een grijnzend waanzinnig daarom

Mise-en-scène

Nu de wind op het water broedt
het land languit achterover ligt
als een onschuldig kwetsbaar naakt
duizelt het bloedrood van de zon
over al slapende bomen

traag kruipt de avond uit zijn schulp
sluipt ademloos over de grond
drijft het verstomde vee bijeen
dat op de schemer kauwt
en in ronkende stilte wacht

er is altijd de tijd
een onomkeerbaar heden dat
voortdurend aan zichzelf verslijt
hier is het voorlopig nacht

Onder de bomen

Dat we daar zaten in de avond
onder de bomen aan het water
en dat het steeds later werd

en dat jij of dat ik zei
of dat we beiden zwegen daar bij
het water en die bomen

dat we de avond niet vast konden
houden en dat er geen tijd was
geen stilstand en alles voorbijging

en dat wat er wel terugkwam
maar ouder en anders in onze ogen
zich vinden liet in onze handen

dat we daar alleen daar op die plek
op dat uur dat moment jij en ik
alleen bezig waren met leven

en dat niemand ons vroeg om
dat te begrijpen, dat we ergens
en overal thuis konden komen

zo veilig vertrouwd kind aan
huis bij elkaar op die plek
aan het water onder de bomen

Hallucinatie

Toen er vierkante cirkels voorbijdreven
werden ronde ovalen omgetrokken in
veelhoekige figuren

caleidoscopisch versprongen de kleuren
in het verschuivende licht van de zon

een fijne stuifregen van tranen trok
als een sluier over mijn gezicht

iemand vroeg waar ik bleef
geen idee zei ik, voorlopig denk ik nergens

ik vond mijzelf terug op een leeg strand
voorland wellicht van ergens

als ik er ooit niet meer zal zijn
het leven achter mij, voor mij een zee
met onbekende verten

Aan Rika

Slechts éénmaal heb ik u gezien. Gij waart
Gezeten in een sneltrein, die de trein
Waar ik mee reed, passeerde in volle vaart.
De kennismaking kon niet korter zijn.

En toch, zij duurde lang genoeg om mij,
Het eindloos levenspad met fletse lach
Te doen vervolgen. Ach! geen enkel blij
Glimlachje liet ik meer, sinds ik u zag.

Waarom hebt gij van dat blonde haar,
Daar de englen aan te kennen zijn? En dan,
Waarom blauwe ogen, wonderdiep en klaar?
Gij wist toch, dat ik daar niet tegen kan!

En waarom mij dan zo voorbijgesneld,
En niet, als 't weerlicht, 't rijtuig opgerukt,
En om mijn hals uw armen vastgekneld,
En op mijn mond uw lippen vastgedrukt?

Gij vreesdet mooglijk voor een spoorwegramp?
Maar, Rika, wat kon zaalger voor mij zijn,
Dan, onder hels geratel en gestamp,
Met u verplet te worden door één trein?

Piet Paaltjens (1835-1894)
uit: *Snikken en grimlachjes* (1867)

Nachttrein

Een lange lijn over een duistere kaart.
Geen velden meer groen, geen steden
of dorpen meer in kleur, maar soms in een flits
zwevend hoog in het zwart een huiskamer

vol stille meubelen in een verder onzichtbare flat,
of een vrouw in wit licht van een keuken, gebarend
tegen een onzichtbare ander, of anderen.

En altijd weer de schok van de vraag
hoe het kan, dat voor die maar heel even
ervaren gestalte haar zeer eigen leven
het centrum is van alles wat bestaat,

net als voor mij, terwijl ik voor haar
een niets ben, een ongeziene schim
achter een snel voorbijglijdend coupéraam
van de trein die om elf uur passeert
en waar zij met haar rug naartoe staat.

Willem van Toorn (1935)
Uit: *De dagen* (Querido, 2020)

Kees Hermis

Haikurismen[4]

DE NEUS VAN DE CLOWN

Op het licht kan men
altijd blind vertrouwen, het
slaat geen dag over.

Zeeaquarium,
voor mensen die komen en
gaan naar de haaien.

Hij die zijn snor met
verve draagt, zegt dat het wel
snor zit desgevraagd.

Twee hazen speelden
haasje-over, na de jacht
geen haasje over.

[4] Een haikurisme is een bondige, vaak lichtvoetige spreuk (aforisme) of woordspeling in de vorm van een Japanse haiku; gekleurd door humor, ernst, understatement, verbeelding, tegenstelling of paradox. K.H.

HOF VAN EDEN

Zonder ballen vond
hij er geen zak aan, dat klopt
ook zei de castraat.

Voor de fakir geen
beter bed retteketet
dan een spijkerbed.

Doet een lidwoord het
met een meewerkend voorwerp
dan wordt er gepaard.

Zij streelde hem zacht
met een plumeau, hij riep niet
doen, het kietelt zo.

NA DE PIEP

Een kanarie zingt
zijn hoogste lied, daar boven-
uit kan Arie niet.

Tegen de schaal van
dit uitgebroed papier tikt
een vogelsnavel.

Een buizerd hield het
even voor gezien, toen hij
een kauw had gevat.

Op de golf van de
geluidloosheid vindt een uil
zijn weg door de nacht.

Speelse Muze

Mien

Mien ging prat op haar volmaakte
volle strakke derrière
in de wereld van het naakte
koos zij voor haar carrière

niets te weinig niets te veel
rond en multifunctioneel
toonde zij haar mooie billen
aan het kijkgrage publiek
puur natuur om van te rillen
oogverblindend authentiek

zij was een wáár fenomeen
populair bij iedereen
vroeg een vreemdeling naar Mien
dan was het antwoord ga dat zien

wat een lichaam, wat een lijf
perfect geproportioneerd
niets zat er bij haar verkeerd
dat was zeker, buiten kijf

als zij optrad enthousiast
haalde zij alles uit de kast
jong en oud maakte zij blij
niemand had zo'n batterij

Kees Hermis

Het propje

Ik struikelde in huis over
een propje op de vloer

was het een kassabon, toegangsbewijs
boodschappenlijstje, kladpapiertje

een kattenbelletje dat er niet meer toe deed
had het de prullenbak gemist

was het per ongeluk dat het daar lag
bij toeval daar terechtgekomen

wat en wanneer doe je iets weg
belangrijk of onmisbaar kon het niet zijn

maar waarom lag het daar –

nieuwsgierig raapte ik het op
vouwde het aandachtig open

een gekreukt onbeschreven blaadje
hield het een ogenblik tegen het licht

maakte er weer een propje van
gooide het weg en dacht

het raakt niet zoek als ik het opschrijf
voorlopig veilig stel in dit gedicht

Kees Hermis

De herder

Op een blanke top der duinen
dwaalde eens een herder rond
of was het een stille heide
waar hij zijn Waterloo op vond

't was op een mooie pinksterdag
dat hij zijn grote liefde zag
tussen de schapen jong en blond
zweefde zij boven de grond

o wat ging zijn hart te keer
hij had het gewoon niet meer
voelde zich meer dan belaagd
door deze wonderschone maagd

toen hij dacht 't is of ik doodga
kwam hij net op tijd bij zinnen
schoot hem met een schok te binnen
het is een fata morgana

vredig lag de heide open
hij zag weer alleen zijn schapen
dacht dit is goed afgelopen
vroeg naar bed straks lekker slapen

Kees Hermis

Jannes

Daar gaat Jannes, trots der natie
jaagt op alles met veel gratie
tortelduiven, haas, kalkoen
niemand die dat na zal doen

beweegt er maar iets voor zijn loop
hij schiet het feilloos overhoop
indrukwekkend potverdorie
hoe hij uitstraalt Hollands glorie

maar Jan heeft wel eens te veel op
kijkt soms iets te diep in 't glaasje
was onlangs zelf haast het haasje
schoot zich bijna voor zijn kop

aangeschoten, uitgeteld
lag hij voor joker in het veld
wat men altijd al had gevreesd
hij was er zowat geweest

na dit dronkemansgehannes
hief hij schaamteloos het glas
op het gebeuren dat hem, Jannes
net niet fataal geworden was

Kees Hermis

BBB: Boeken van Ben en Berti

Annette Portegies, *Weerspiegeld in een waterglas, Maurice Gilliams 1900 – 1982* (2020). Uitgeverij Athenaeum – Polak & Van Gennep, Amsterdam, 440 blz.

Een lezer reageerde verbaasd op mijn nieuwe liefde: W.G. Sebald (zie nummer 126): hoe had ik die ooit kunnen missen? Voor die lezer was het een oude liefde. Is liefde niet tijdloos? Enfin, nu heb ik Maurice Gilliams ontdekt, en heb ik de prachtige biografie gelezen van Annette Portegies, *Weerspiegeld in een waterglas, Maurice Gilliams 1900 – 1982* (Athenaeum – Polak & Van Gennep, Amsterdam, 2022, 440 blz.). Misschien zal die lezer nu uitroepen: oh ja, Gilliams, Loonen wat ben je laat! Maar de biografie is van vorig jaar. En verder, zei Augustinus niet reeds: "Laat heb ik U lief gekregen, O schoonheid zo oud en zo nieuw, laat heb ik U lief gekregen. Zie, U was binnen en ik was in de wereld buiten, en daar zocht ik U" Enz. Annette Portegies (1968) heeft een prachtige biografie geschreven, wat een gevoelige, fijnzinnige man is die Maurice Gilliams geweest! Zouden zulke mannen tegenwoordig nog gemaakt worden? Naast de biografie is een bloemlezing uitgekomen (zelfde uitgever, zelfde jaar) samengesteld door Leen Huet, *Maurice Gilliams, Een binnenplaats met gras*. Het is goed om die bloemlezing na de biografie te lezen die als een wegbereider fungeert. Andersom zou je misschien zijn subtiliteiten niet naar waarde schatten, er ongeduldig van worden. Wat een stylist is Gilliams, het maakt je heel bescheiden over je eigen schrijfsels. Is het geen woordgeklodder? Dit was Gilliams' verwijt aan Gerard Walschap: 'eindeloos woordgeklodder'. (a.w. blz. 205) Ook van Hugo Claus moest hij niet veel hebben, de grote favoriet van wijlen Willem van de Vrande (1940 – 2020).

Anjet Daanje, *Het lied van ooievaar en dromedaris* (2022). Uitgeverij Passage, Groningen, 656 blz.

Ik heb me niet beperkt tot biografieën (of semi-biografieën, zoals van Andrea Wulf, *Rebelse genieën, De eerste romantici en de uitvinding van het ik*, (Atlas Contact, Amsterdam / Antwerpen, 2022, 586 blz.). Ik ben dan toch ook eindelijk gevallen – ik heb me heftig verzet – voor Anjet Daanje, *Het lied van ooievaar en dromedaris* (Passage, Groningen, 2022, 656 blz.). Ook bij deze turf ging een begeleidend boekje: Anjet Daanje, *Dijende gronden – Emily Brontë – gedichten*.

In dit boekje staan mooie gedichten van de gezusters Brontë én van Anjet Daanje die je na die ooievaar wel het zoveelste zusje van de Brontës mag noemen. Wat een verbeelding! Toen ook nog naar the real thing gegaan: *Wuthering Heights* (1847), de enige roman van Emily. Ik dacht dat het een herlezing zou zijn, maar gaandeweg realiseerde ik me dat ik dit werk nooit eerder gelezen had, of er moet ook al iets mis zijn met mijn lange geheugen. Het geheel: Gilliams, Daanje, de rebelse genieën (o.a. Goethe, Schiller, Fichte, Schelling, von Humboldt, Novalis, Schlegel) en Brontë ervoer ik als een tamelijk consistent geheel, geen van de hak op de tak. Het gaf me waarschijnlijk wat psychisch evenwicht met al die oorlogen en aardbevingen om me heen.

Mirjam van Hengel, *Dola* (2022). Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam, 280 blz.

Een aanrader is Mirjam van Hengel, *Dola*, over haar schrijverschap en de hele mikmak (De Bezige Bij, Amsterdam, 2022, 280 blz.). Het is een biografie over de joodse Dola de Jong (1911 – 2003) die in april 1940 maakte dat ze wegkwam uit Nederland, naar Tanger vluchtte en via Lissabon naar de VS wist te ontkomen. Zij verstond de tekenen van de tijd wél. Met de pas gelezen biografie van Etty Hillesum nog in gedachten (zie BBB nummer 126) geeft *Dola* een alternatief voor onderduiken of zoals Etty het deed (haar lot wetens en willens omarmen): vluchten. *Dola* laat zien dat het leven en het lot van een vluchteling nauwelijks onderdeed voor de vernietigingsmachine van Hitler. In 1955 schreef zij aan haar uitgever: 'Ik behoor tot het handjevol joden die er het leven afbracht, hetzij door geluk, door toeval of door het soort ondernemingsgeest dat niet terugschrikt voor vlucht, het onbekende, de sprong in het duister. Nu dan, als een van de overlevenden heb ik enkele inzichten gekregen, die het schrijven van een stukje als jij voor ogen had, uitsluiten'. (a.w. blz. 139) Ook het volgende citaat is veelzeggend: 'Hij zei dat het spook van mijn leven het concentratiekamp was. Dat is wel enigszins waar. Niet het kamp zelf, maar de implicatie van het kamp en het afmaken als ongedierte. Ik heb altijd het gevoel dat ik eigenlijk ook in Polen zou moeten liggen. Ik ben zuiver door toeval en geluk ontkomen. Met andere woorden, het voorgevallene heeft me op een bepaalde manier vervreemd van de mensen, enigszins geïsoleerd, hoewel ik in het dagelijks leven veel vrienden heb en goed met mensen opschiet'. (a.w. blz.202) **Ben Loonen**

P.F. Thomése, *De onderwaterzwemmer* (2015). Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam / Antwerpen, 253 blz.

Zoals eenieder waarschijnlijk weet, is P.F. Thomése de auteur van *Schaduwkind* (2003), de prachtige ode aan zijn dochtertje dat kort na haar geboorte overleed. Hij probeert in deze novelle steeds weer woorden te vinden om dit verlies en het verdriet van hem en zijn vrouw in taal te vangen.
Ook *De onderwaterzwemmer* gaat over het verlies van een geliefde, van een onmisbare persoon, in dit geval de vader van de op dat moment 14-jarige zoon Tin.

Het is inmiddels zo'n acht jaar geleden dat ik deze roman las. Intussen heb ik *De onderwaterzwemmer* herlezen voor een leesclubje. Weer werd ik geraakt door de indringende, maar impliciete wijze waarop de auteur het verdriet van de hoofdfiguur, vergelijkbaar met dat in *Schaduwkind,* nu over een gebeurtenis dertig jaar eerder, doorheen de roman verweven heeft.
De hoofdfiguur, de 14-tienjarige Tin van Heel, raakt tijdens een nachtelijke oversteek zijn vader kwijt, wanneer hij samen met hem naar bevrijd gebied zwemt in het laatste oorlogsjaar van WO-II. Zijn vader wordt nooit meer gevonden. Dertig jaar later overkomt Tin iets soortgelijks, dit keer met zijn vrouw. Nu wordt duidelijk hoe groot het gemis en verdriet al die jaren gebleven zijn. Zijn vader is als het ware al die tijd onder water met hem meegezwommen waar hij ook heen ging.
Het einde van de roman doet jammer genoeg wel wat afbreuk aan het voorafgaande verhaal omdat er nu dingen gebeuren die doodeenvoudig te mooi zijn om waar te zijn en dat is jammer!

Gerbrand Bakker, *Perenbomen bloeien wit* (©1999 en 2007). Uitgeverij Cossee, Amsterdam, 137 blz.

Ook in deze roman beheerst een heel verdrietige gebeurtenis het leven van met name een tweeling. Als gevolg van een ongeluk zal hun jongere broer Gerson nooit meer kunnen zien.
'De tweeling Klaas en Kees en hun jongere broer Gerson spelen vaak 'zwart', een spel waarbij de belangrijkste regel is dat zij hun ogen niet open mogen doen.

Als de broers met hun vader en de hond Daan op een zondagmorgen met z'n allen in de auto zitten, op weg naar opa en oma, verandert hun leven in één klap. Een auto-ongeluk zorgt ervoor dat Gerson blind wordt en de rest van zijn leven 'zwart' moet spelen. Hoe zal dat gaan?' (achterflap)
Ontroerend om te lezen is hoe Gerbrand Bakker de vader en in het bijzonder de tweelingbroers deze verdrietige gebeurtenis zonder enige ophef direct in hun leven laat inpassen. Tegelijkertijd bereikt hij dat de lezer zich voortdurend bewust is van hun onderhuidse emoties. Het klinkt als een larmoyant verhaal, maar is dat zeker niet!

Stefan Hertmans, *Verschuivingen* (2022). Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam, 220 blz.
In deze essaybundel 'probeert de Vlaamse romanschrijver en essayist Stefan Hertmans greep te krijgen op onze tijd. In twintig soms vrij korte hoofdstukken bespreekt hij grote hedendaagse thema's: klimaatcrisis, racisme, identiteitspolitiek, genderdebatten, sociale media, ongelijkheid, neoliberalisme: alles komt voorbij'. (Wilfred van de Poll, *Trouw*, 23 oktober 2022)
'Wat kun je zeggen over de eigen tijd? Eén ding voelen we allen, stelt Stefan Hertmans in zijn bevlogen essay: dit is een tijd van overgang naar iets wat we nog maar heel gedeeltelijk beginnen te begrijpen. Allemaal zijn we getuigen, ook al weten we amper waarvan; in elk geval van onze moeilijk te ontcijferen actualiteit – en de verschuivingen die we elke dag voelen zonder ze te kunnen duiden.
In scherpzinnige overdenkingen gaat Stefan Hertmans het avontuur aan om iets van deze tijdgeest te grijpen, in een poging vast te leggen wat ons in de waan van de dag ontglipt'. (achterflap)

Deze essaybundel is behalve bijzonder interessant, heel geschikt als basis om met een groepje geïnteresseerden te discussiëren over de tijd met al haar problemen waarin we nu leven. **Berti Oprins**

Peper & Zoutjes

Help…. Stikstofproblemen in 1867!

Voor een thema-expositie 2023 in Museum De Dorpsdokter in Hilvarenbeek stelde ik een expositie samen over de 'Opkomst van Geneeskundige Tijdschriften in de 18e en 19e eeuw'. Ik probeer daarin het belang van het fenomeen TIJDSCHRIFT aan te geven. Het tijdschrift is namelijk een kind van De Verlichting, evenals de encyclopedie en de dictionaire dat zijn. Immers wetenschap moest worden gedeeld; kennis is van iedereen, zo zegt De Verlichting!
In deze expositie komt de opkomst van tijdschriften in de periode 1750-1870 aan de orde. Met prachtige titels zoals *Hippocrates Magazijn der Geneeskunde*, *Boerhaave Tijdschrift voor Genees- heel- en verloskunde en Artsenijmengkunde*, het *Praktisch tijdschrift der Gezondheid* en de *Nederlandsche Lancet*. Maar in de 1e jaargang van het nieuwe tijdschrift *Schat der Gezondheid*, tijdschrift voor alle standen, door Jesse en Polack (Gorinchem en Gent) in 1867, kom ik toch een opmerkelijk artikel tegen over 'Ventilatie'. Men wordt in dit artikel gewezen op het belang van een goede ventilatie, niet alleen thuis maar ook in bedompte bedrijfsruimtes. Gewezen wordt speciaal op het gevaar van een overmaat aan koolzuurgas (CO_2) en stikstof, vooral in kelderwoningen in de binnensteden en in vergaderzaaltjes. Een te hoog gehalte van die gassen geeft ademhalingsproblemen, vooral voor jonge kinderen.
Het is toch wat… in 1867 al… zonder een overmaat aan koeien, met een tekort aan mest en een gemiddelde van 2 varkens per boer en ½ varken per burger en dan al stikstofproblemen …. Ventileren maar! Er is toch eigenlijk niets nieuws onder de zon…! **janvaneijck**

Lappen op de vloer

In mei 2020 nam Jan Slagter de kijker mee naar de Burgerzaal van het Koninklijk Paleis op de Dam, oh wat mooi. In januari 2023 las ik in de Gilliamsbiografie hoe Maurice en zijn vrouw Maria hier ontvangen werden door koningin Beatrix en prinses Juliana voor de uitreiking van de Prijs der Nederlandse Letteren. Het was in 1980, Beatrix was nog maar net koningin, Juliana week niet van haar zijde en deelde kennelijk nog wat lakens uit. Ach, laat ik Portegies vertellen. 'Toen ze na de prijsuitreiking samen over de drempel van de Burgerzaal stapten voor de receptie, Maurice en Maria tussen hen in, ontstak Juliana in toorn: om beschadiging te

voorkomen had men de beroemde marmeren vloer van deze grote zaal, ingelegd met drie ronde mozaïeken van de sterrenhemel en het oostelijk en westelijk halfrond van de aardbol, helemaal bedekt met tapijten. "Nou hebben we iets moois, en dan leggen we er van die lappen op. Weg. Wég met die lappen!" riep ze, hevig gesticulerend. Beatrix, zichtbaar gegeneerd om de door haar moeder veroorzaakte commotie, sprak kort met haar lakeien, waarna alle gasten aan de kant moesten, zodat de tapijten konden worden opgerold en weggedragen'. (a.w. zie BBB, blz. 323) **Ben Loonen**

Oude kranten en leve de groentevrouw

Nog een ander vermakelijk kleinood diep ik op uit de Gilliamsbiografie. Het is tegen het eind van zijn leven, zijn vrouw Maria maakt het slecht en zelf wordt hij naast zijn levenslange kwalen nog gekweld door recente diabetes en angina pectoris. 'Voortaan deed hij alleen nog de dagelijkse boodschappen, maakte hij kleine wandelingen, zoals naar Delputte, de groentewinkel waar hij wekelijks zijn oude kranten naar toe bracht, als verpakkingsmateriaal voor de bloemkool, de bieten en de prei. Althans, dat dacht hij. Maar de pagina's waarop hij argeloos had aangegeven welke televisieprogramma's hij wilde zien en die waarop hij, door de muze bezocht terwijl hij de krant zat te lezen, een woord, een zin, een voorzichtige poging tot een vers krabbelde, werden door de groentevrouw uitgescheurd en zorgvuldig bewaard. Ze toonden onder meer dat Maurice en Maria trouwe kijkers waren van het Nederlandse actualiteitenprogramma *Van gewest tot gewest,* dat hij voetbalwedstrijden en wielerkoersen volgde en dat zij van quizzen hield. ( ) Maria en hij verdreven het duister van de lange avonden met het licht van de televisie, en ze waren de enigen niet. Maar het paste niet in het beeld dat hij van zichzelf wilde achterlaten'. (a.w. zie BBB blz. 321) In voetnoot 37 op blz. 414 lezen we: 'De oude krantenpagina's zijn door het echtpaar Delputte integraal aan het Letterenhuis geschonken, maar inmiddels worden alleen nog uitgescheurde fragmenten bewaard waarop Maurice Gilliams notities maakte voor gedichten en Gregoria'. **Ben Loonen**

Grijsgekuifd gesomber

Deze woordcombinatie dank ik aan Marjan Slob (1964), vanaf 1 april 2023 voor twee jaar de Denker des Vaderlands. Ik lees haar boek *De lege hemel, Over eenzaamheid* (Ambo, Amsterdam, 2020) en vind haar woorden op blz. 141 waar zij opmerkelijk positief oordeelt over de sociale media. Tegen mijn leeftijdgenoten zegt ze: "Hou op met dat grijsgekuifd gesomber." Au. Maar er zit wel iets in. Ze stemt in met de Italiaanse filosoof en romanschrijver Alessandro Baricco, die weer *De barbaren* (2006) schreef. Ze citeert hem: 'Bezieling ziet er voor nieuwere generaties anders uit. De jongeren van dit millennium zijn 'gemuteerd'. Ze ademen inmiddels 'met de kieuwen van Google', waardoor ze de wereld anders ervaren dan generaties voor hen'. Hou Marjan Slob in de gaten, raad ik u. Overigens hoor ik ook wel grijsgekuifd geschamper om me heen … **Ben Loonen**

Goropiseren

Wie vindt het nou niet mooi dat zijn eigen dorp, stad of streek een plaats krijgt in de geschiedenis van de letterkunde. Die van Hulst gaan er prat op dat hun naam verbonden is met *De Vos Reinaerde*. Er is geen inwoner van de Keizer Karelstad die het niet mooi vindt dat de naam van hun stad vereeuwigd is in *Marieken van Nimwegen*. En Norbert de Vries meldde ooit trots dat hij in Engeland een Goirlestreet had ontdekt. Maar wat dat aangaat hebben wij in Goirle meer te melden. Al in de 17e eeuw brak de buurtschap Gorp door tot de Europese letterkunde. Dat hebben we te danken aan Jan van Gorp die in de rangen van de internationale wetenschap bekend is onder de naam van Johannes Goropius Becanus. Hij was een gerenommeerd arts, maar heeft zijn vermaardheid toch vooral te danken aan zijn bemoeienis met de Taalkunde. Meer precies was hij een van de grondleggers van de etymologie, de verklaring van de herkomst van woorden. Maar wetenschappelijk zuiver ging hij daarbij niet te werk. Met de nodige fantasie wist hij te bewijzen dat het Antwerps de taal is die Adam en Eva hebben gesproken in het Paradijs. Hij maakte daarmee indruk, al werd zijn werkwijze spoedig toch ontmaskerd als 'fantasierijk maar taalkundig onverantwoord'. Weinig eervol? Het heeft Gorp toch een plaats bezorgd in het taalkundig vocabularium. De aanpak van Goropius is in de literatuur 'goropiseren' genoemd. Als je maar genoemd wordt, nietwaar? Trouwens het kan erger: die van Australië gaan er prat op als ze

afstammen van criminelen van weleer. **Lejo**

De geheven vinger

Zich beseffen, iemand wordt herinnerd, mensen wiens ouders, de vrouw wiens man, ons inziens, eensgezinswoning, de media heeft, de data is, het kabinet die, China die, paranoia zijn, zonder aanziens des persoons, het klinkt cliché, trektor, etcettera en zo meer en zo verder … Het zijn zware tijden voor de schoolmeester. Maar ja, in Athene spreken ze ook over de markt als 'agóra', terwijl elke leerling van het Mill Hill College weet dat het 'àgora' moet zijn. Wie zal het nou beter weten? Of zou dat de reden zijn waarom ze op die school de klassieke talen van het rooster hebben afgevoerd? **Lejo**

Bio- en Bibliografische gegevens Leydraden 127

Monica Boschman (Tilburg, 1965) werkt als dichter, journalist en schrijfdocent. Haar missie is de kern vangen in woorden. Ze is op zoek naar wat raakt of onder de oppervlakte leeft. Haar poëzie is te lezen in de bundels *Zeerslag* (2018) en *Nieuwe wegen voor Mariken* (2019). Ze schrijft voor het tijdschrift *Dichter*, van *Plint*. Voor haar poëzie en proza ontving Monica diverse prijzen, o.a. de Plantage Poëzieprijs 2017 en de juryprijs van het Rode oor 2021. Ze treedt regelmatig op met haar eigen poëzie en presenteert poëziepodia in de regio Nijmegen. Monica woont en werkt in Gassel. www.monicaboschman.nl

Ineke Broeckx (1953) geboren te Tilburg, behaalde na het gymnasium de propedeuses Psychologie en Cultuurwetenschappen (Open Universiteit), werkte als secretaresse en verrichte vrijwilligerswerk voor onder meer de ouderenzorg en de Tilburgse wijkkranten, is nu gepensioneerd en wijdt zich aan veel leeswerk, studie en andere vrijetijdsactiviteiten.

Jan van Eijck (Alphen, 1950) werkte ruim 39 jaar als arts in de GGD-wereld. Daarnaast is hij conservator van museum De Dorpsdokter in Hilvarenbeek. Hij publiceert met name over heemkundige en medisch-historische onderwerpen.

Kees Hermis (Hulst, 1941) was werkzaam in het onderwijs, debuteerde met de dichtbundel *Vrijgesproken* (1977), publiceerde en exposeerde, soms in combinatie met zijn houtsculpturen, sindsdien vrijwel uitsluitend poëzie.
Verschenen zijn o.a.: *Een vorm van leven* (1984), *Van aardse zijde* (1984), *Stuiflicht, een bloemlezing van 25 jaar poëzie*, (2003), *Tijdland* (2010), *Het jij-syndroom* (2018), *Op de snaren van het licht* (2020), *'ter sprake* (2021). Hij woont en werkt in Rockanje.

Laetitia van de Heuvel studeerde Romaanse talen en cultuurpsychologie (KUN) en promoveerde op het gebruik van literaire kritiek en recensies (UvT). Zij geeft voordrachten en publiceert over deze thema's en is actief op terreinen van kunst en cultuur.

Kees Joosten (Esbeek, 1952) is gepensioneerd. Jarenlang woonachtig in Goirle en sinds 2016 in Dordrecht. Reisde in de jaren 70 en 80 liftend de wereld rond. Schrijver van *De lange reis van het kuikentje Suzie* (1998), *Een verloren dag* (2011) en *Lotgevallen van twee reizigers* (2019).

Leonard Joosten (1929) historicus. Actief in het lokale politieke en culturele leven van Goirle, o.a. LKG, Goirle '62, GN, LOG en Goirle-Krasnogorsk.

Ben Loonen (Voerendaal, 6 december 1944) schrijft behalve in Leydraden (recensies, peper & zoutjes) ook in Goirles Belang (columns en journalistieke artikelen), Rond de Schutsboom (portretten) en de Kerkpagina van Goirles Belang (in de Nis onder de naam Bernardus). En nog veel meer dat niet gepubliceerd wordt.

Joannes Maas (Tilburg, 1944) studeerde Nederlands aan de Universiteit van Amsterdam. Tot 2006 was hij docent bij Ons Middelbaar Onderwijs. Hij publiceerde in 2009: *Werklust '69,* een roman over de democratiseringsbeweging en de Maagden- huisbezetting in 1969. In november 2012 verscheen in eigen beheer *Zwindingen. In De* [Goirlese] *Boschkens en aan Zee.* Binnenkort verschijnt zijn derde boek*: Jouw stekelige woorden*. Op: leyeloren.blospot.com vindt u meer informatie en publicaties.

Romain John van de Maele (Aalst, 1948) is drs. in de algemene cultuurwetenschappen. Hij is dichter, vertaler en essayist en debuteerde met *Dagboek van een paria* (1974). Zijn recentste bundel is *Schaduwspel* (2018). Hij publiceerde ook proza en schrijft vooral over poëzie en (cultuur)geschiedenis in binnen- en buitenlandse bladen.

Joost Minnaard (1950) Neerlandicus, was in zijn 'beroepsjaren' als docent Nederlands verbonden aan de lerarenopleidingen van Fontys Hogescholen. Interviewt al geruime tijd schrijvers over hun werk, (bege)leidt leesclubs en schrijft zo nu en dan over literatuur in een dagblad of tijdschrift. Beperkt zich niet tot alleen maar Nederlandse literatuur; voorliefde voor Italiaanse literatuur en de literatuur uit de Cariben.

Berti Oprins (Gilze en Rijen, 1947) afgestudeerd aan de UU, Nederlandse Taal en Cultuur. Veel redactiewerk gedaan, nu nog slechts voor Leydraden, veel leesgroepen begeleid, grotendeels afgebouwd, volgt al een aantal jaren op de Radboud Universiteit Nijmegen de postacademische opleiding, Recente Nederlandse en Vlaamse letterkunde.

Norbert de Vries (1948) lezer, vrijschutter, platonische minnaar van de Goolse geit (met een zweempje Mestreechter geis), taalliefhebber, opschrijver.

Kees Weltevrede (Brielle 1941), woonachtig in Riel, is docent Nederlands e.a., autodidact kunst, muziekliefhebber, speelt een beetje blokfluit, beschikt over een kruiwagen, lange ladder en aanhanger en sinds kort ook over een smartphone, is vader van kinderen en grootvader van kleinkinderen, getrouwd met Ank.

Mededelingen

Activiteitenoverzicht najaar 2023

Jutta Chorus vrijdag 8 september om 20.00 uur

De Literaire Avonden van de LKG vinden plaats in CC Jan van Besouw. Voor de leden is de toegang gratis, kaartjes voor niet-leden kosten € 10,00.

Bestuur Literaire Kring Goirle

Maartje van Lokven, voorzitter,
Heeshoek 6, 5053 AM Goirle,
06-33698685, e-mail: maartjevanlokven@hotmail.com

Joost Minnaard, literaire zaken,
Schubertstraat 15, 5011 CA Tilburg,
013–5431986, e-mail: joost.minnaard@gmail.com

Thea Prinsen, penningmeester / ledenadministratie
Doelenstraat 8, 5051 TG Goirle,
06-15601183, e-mail: penningmeesterLKG@kpnmail.nl

Els van Kemenade, bestuurslid,
Tilburgseweg 139, 5051 AD Goirle,
013–5341826, e-mail: ejcvankemenade@gmail.com

Berti Oprins, eindredacteur *Leydraden*,
Bosscheweg 57-24, 5056 KA Berkel-Enschot,
013-4683447, e-mail: jam.oprins@wxs.nl

Aanmelden lidmaatschap

Leden van de Literaire Kring Goirle ontvangen driemaal per jaar het literaire tijdschrift Leydraden en hebben bovendien gratis toegang tot de vier Literaire Interviews met bekende en minder bekende gastauteurs.
Ook biedt de LKG extraatjes door een bepaald bedrag te schenken (inkopen) aan de Boekhandel, de Bibliotheek en CC Jan van Besouw zodat u gratis toegang hebt bij sommige avonden die door onze partners worden georganiseerd. Voorbeelden zijn de Literaire Estafette en de avond in de Boekenweek.
De contributie bedraagt €35,00 per jaar.
Banknummer: NL 08 INGB 000 34 76 938
U kunt zich schriftelijk aanmelden:
penningmeesterLKG@kpnmail.nl. Als u zich aanmeldt, geef dan ook aan hoe u het verenigingsblad Leydraden wilt ontvangen: gedrukt op papier ofwel digitaal.

Afmelden lidmaatschap

Leden die hun lidmaatschap willen beëindigen, dienen dat vóór 1 november schriftelijk of via de e-mail aan de ledenadministratie kenbaar te maken. Hun lidmaatschap wordt dan met ingang van het nieuwe jaar beëindigd.

Kopij voor Leydraden nummer 128

De redactie van Leydraden nodigt eenieder uit kopij te sturen aan:
jam.oprins@wxs.nl

Stuur de kopij altijd als **bijlage** en de tekst in een **onopgemaakt Word-document**.
De kopij moet uiterlijk op **1 augustus 2023** bij de redactie binnen zijn.

Joost Minnaard

Raoul de Jong, zijn Jaguarman *en* Boto Banja

Raoul de Jong (1984) is een Nederlandse schrijver met voor een deel een Surinaamse achtergrond. Hij is op vrijdag 19 mei de gast van de Literaire Kring Goirle, in het CC Jan van Besouw, om te vertellen over zijn veel geprezen boek *Jaguarman* en het essay dat hij onlangs schreef ter gelegenheid van de afgelopen Boekenweek 2023.

Hij schreef voor *Vrij Nederland*, *Het Parool* en *NRC Handelsblad*. *Jaguarman* is niet zijn eerste boek; hij schreef daarvoor zes boeken waarvan een aantal werd bekroond met een prijs, dan wel eervolle vermelding of zoals *De grootsheid van het al*, met de onderscheiding van het Beste Rotterdamse Boek. Neem vervolgens zijn *Jaguarman* ter hand en je wordt bedolven onder de loftuitingen. Qua vormgeving ook bepaald geen doorsnee boek.

'Op zijn 28ste ontmoet Raoul de Jong zijn Surinaamse vader voor het eerst. Ze praten hetzelfde, bewegen hetzelfde en geloven allebei in wonderen. Dan vertelt Raouls vader hem een verhaal dat blijft hangen: een van hun voorouders, een medicijnman, kon zichzelf transformeren in een jaguar. Gegrepen door dit mysterie besluit Raoul op onderzoek te gaan in Suriname. […] Tijdens zijn zoektocht naar de kracht van de jaguar, maakt hij kennis met Surinaamse schrijvers, denkers en verzetshelden, en beseft hij hoeveel ieder mens van deze mensen kan leren'. (tekst voorin het boek) Over wat voor een type tekst het boek is, daarover valt na te denken, getuige een citaat uit *NRC Handelsblad*: 'Een unieke mix van non-fictie en fictie, klassieke queeste, reisverhaal, levensles, gebed en sprookje, literatuur- en geschiedschrijving'.
Het essay ter gelegenheid van de afgelopen Boekenweek heeft als titel *Boto Banja of: Het geheime genootschap der dansende schrijvers*. De binnenflap van het boekje vermeldt het volgende: 'Op een ochtend wordt Raoul de Jong wakker met het besef: ik moet varen. Hij vindt een schip dat hem van de Dominicaanse Republiek naar Curaçao kan brengen, een route die vele slaafgemaakten destijds in omgekeerde richting aflegden. […] Langzaamaan ontwaart De Jong de contouren van een geheim genootschap van dansende schrijvers, die weigerden zich te laten beperken door de rol die de wereld voor hen had bedacht'. Kortom, ook een bijzondere tekst.

Joost Minnaard zal de schrijver over deze twee werken interviewen. U kunt het allemaal meemaken en beleven, op vrijdag 19 mei 2023. In het CC Jan van Be-

souw. Aanvang 20.00 uur. Voor de leden van de Literaire Kring Goirle is de toegang gratis. Kaarten verkrijgbaar bij Blz. Boekhandel Buitelaar, in het CC Jan van Besouw en via de mail: penningmeesterLKG@kpnmail.nl Voor niet-leden €10,00. Tot dan!

Joost Minnaard

Alma's dochters: vijf vrouwen in de schaduw!

Jutta Chorus over haar boek *Alma's dochters*

Jutta Chorus (1967) is een Nederlandse schrijver en journalist. Zij is op vrijdag 8 september de gast van de Literaire Kring Goirle, in samenwerking met de Stichting Cools, in het CC Jan van Besouw, om in interviewvorm te vertellen over haar boek *Alma's dochters. Vijf levens in de schaduw* (2022). Het boek kreeg mooie recensies.

Ze schrijft geregeld voor *NRC Handelsblad*. In de boeken die ze tot nu toe schreef, benadert ze vooraanstaande, maatschappelijk bekende personen veelal van dichtbij. *In de ban van Fortuyn,* is een campagneboek dat ze samen schreef met Menno de Galan. Over onze voormalige vorstin, Beatrix, schreef ze het portret *Beatrix. Dwars door alle weerstand heen* (2013). Ze heeft al eens de Prijs voor de Dagbladjournalistiek gewonnen en is ook genomineerd geweest voor de M.J. Brusseprijs voor het beste journalistieke boek.

Haar *Alma's dochters* gaat over vijf generaties bijzondere vrouwen, wier weggestopte levens ze in het volle licht plaatst. Een gesprek met Lili Veenman, filmmaker en echtgenote van de in 2007 overleden filmregisseur Fons Rademakers, en niet te vergeten een verstopt koffertje met brieven, bracht haar op het idee daarover te gaan schrijven. Het echtpaar Rademakers was bevriend met Jan Blokker en zijn vrouw Jutta Chorus. Biografe en journalist Aleid Truijens schreef in *De Volkskrant* van 14 januari over het boek het volgende: 'Chorus schreef een boek dat je in één adem uitleest. Ze smeedt een verhaal van vele losse levensfeiten. Er klinken levende stemmen, uit vele authentieke documenten. Ze laat zien dat je als non-fictieschrijver beslist niet hoeft te 'fictionaliseren' om mensen dicht op de huid te zitten en tot leven te wekken. Deze vijf vrouwen staan in het volle licht'.

Het maakt nieuwsgierig. Joost Minnaard zal haar interviewen. U kunt het allemaal meemaken en beleven, op vrijdag 8 september 2023, in het CC Jan van Besouw. Aanvang 20.00 uur. Voor de leden van de Literaire Kring Goirle is de toegang gratis. Kaarten verkrijgbaar bij Blz. Boekhandel Buitelaar, in het CC Jan van Besouw en via de mail: penningmeesterLKG@kpnmail.nl Voor niet-leden €10,00. Tot dan!

Uitgelezen?

Blz.

BOEKHANDEL BUITELAAR

De Hovel 21, 5051 NP Goirle
tel: 0135301122 / fax: 0135301124

info@boekhandelbuitelaar.nl
www.boekhandelbuitelaar.nl

**Vind bij ons
het ideale kado
voor iedere gelegenheid.
De boekhandel van Goirle.
www.boekhandelbuitelaar.nl**

**De winkel is
gevestigd tegenover
het gemeentehuis.**

LEYDRADEN

is een uitgave van

LITERAIRE KRING

GOIRLE